

A délnyugat Egyesült Államok történelme az Új-Mexikói Történelmi Szemle tükrében

GUSZMANN GERGELY

Abstract. The History of the Southwestern United States based on the New Mexico Historical Review. The New Mexico Historical Review, established in 1926, stands as one of the oldest and most esteemed historical journals in the United States. Published quarterly by the University of New Mexico, based in Albuquerque, and sponsored by the Department of History. Structurally, the journal comprises scholarly articles focusing on the history of the American Southwest and book reviews within the broader thematic scope. This study aims, firstly, to provide a comprehensive overview and introduction to the New Mexico Historical Review, with a specific focus on drawing the attention of the Hungarian academic audience to the studies and topics featured within it. During the selection process, emphasis was placed on articles that offer valuable insights not only to those interested in the Southwest region but also to anyone seeking valuable information through their perspectives, source critiques, or problem formulations. Secondly, the rich history of the Southwest region, relatively less explored in Hungarian and European (or even North American) historiography, forms another focal point. Relying on the studies published in the review, this study offers a comprehensive but not exhaustive glimpse into the history of the Southwestern territories. Given the diversity of topics (pueblo world, Spanish expeditions, Native American history, economy of the Southwest, political attitudes of cultural groups etc.) covered in the review, focus will be on those major historical periods or phenomena that bring us closer to understanding the region's specific development. What makes the history of the Southwest unique? How does it challenge the stereotype that the history of North America is relatively recent compared to that of the European continent? What cultural influences have shaped the Southwest, now integrated into the region? How can one trace the interactions of ethnic and cultural diversity in the region? What can one gain from it, whether examining an entirely different era or investigating geographical-historical developments?

Keywords: historical review, American Southwest, Ancestral Puebloans, Spanish colonization, Native American history, regional studies, statehood, political identities

Az 1926-ban alapított Új-Mexikói Történelmi Szemle (New Mexico Historical Review) az Egyesült Államok egyik legrégebbi és legelismertebb történelmi folyóirata. Az Új-Mexikói Történelmi Szemlét (NMHR) az Albuquerque központú Új-Mexikói Egyetem (University of New Mexico) adja ki, és az egyetem Történelemtudományi Tanszéke (UNM Department of History) szponzorálja. A lap megjelenésének célja, hogy megismertesse az egyetemen működő kutatói műhelyek tevékenységét a szélesebb publikummal, valamint az akadémiai közösséggel. A támogatóknak köszönhetően az egyetemen működő Regionális Tanulmányok Központ (Center for Regional Studies) már 30 éve működtet mesterszakos hallgatóknak egy, a szemléhez kapcsolódó szerkesztői ösztöndíjprogramot.

A szemle negyedévente jelenik meg, és kezdetekben még az Új-Mexikói Történelmi Társulat és Új-Mexikói Egyetem közös kiadásban adták ki, de a kiadást a későbbiekben teljes mértékben átvette az egyetem. A számok szerkezetileg két részre oszthatóak: a délnyugat-amerikai történelem kérdéseit tárgyaló tudományos szakcikkre (articles) és szintén ebben a tágabb témakörben recenziókra (book reviews). A szemle első pár évtizedében még volt benne szószedet, információk a társulatról és hibajegyzék, ám ezek az 1960-as évekre eltűntek. Az aktuális szerkesztői bizottságtól függően egyéb tartalmak is megjelentek, mint például rövid hírek az aktuális évben zajló történettudományi konferenciákról vagy tematikus számok egy neves kutató életpályájáról, évfordulókról.

Az Új-Mexikói Történelmi Szemle az 1980-as évek elején a spanyol gyarmati alkirályság, a spanyol felfedezések, az észak-mexikói provinciák, Új-Mexikó államiságának történetét és az ezekhez tartozó regionális történelmi eseményeket tartotta az elsődleges tárgykörének. Az említett témákon kívül egyre nagyobb érdeklődést kapott az amerikai őslakosok története, kultúrája és demográfiai változásai, valamint a bevándorló mexikóiak társadalmi integrációja. A térség gazdasági fejlődése a kezdeti mezőgazdasági ágazatoktól egyre jobban az iparfejlesztés felé tolódot, és jelenleg a délnyugati régió elképzelhetetlen a számítástechnikai, haditechnológiai vagy vegyipari központok működése nélkül. A délnyugati társadalom összetétele szintén egy újabb kutatási terület, ami nemcsak az identitások kialakulásával kezdett el foglalkozni, hanem azok egymásra utaltságával és saját szociológiai, kulturális dinamikájával. A mexikói amerikaiak (chicano) és az amerikai őslakosok a munkaerőpiacon való szerepük mellett hatalmas hatással voltak a térség arculatának kialakítására, mind építészeti, mind művészeti. A tanulmányok pluralitása az 1990-es évektől egyre jobban megfigyelhető, de továbbra is az említett témakörök lefedettsége arányaiban különbözik egymástól, és a szemle egészét tekintve továbbra is túlsúlyban vannak a spanyol korszakkal kapcsolatos munkák.

Jelen tanulmány kettős célt szolgál: egyrészt az Új-Mexikói Történelmi Szemle átfogó áttekintése és bemutatása, ami főleg a magyar kutatói közösség figyelmét szeretné felhívni az itt megjelent tanulmányokra, témakörökre. A szelekció során elsősorban olyan cikkeket dolgoztam fel, amelyek nemcsak a délnyugati régió iránt

érdeklődőknek lehetnek hasznosak, hanem szemléletükkel, forráskritikáikkal vagy problémafelvetésükkel bárki számára tartalmazhatnak értékes információkat. Másrészt a magyar és az európai (vagy akár az észak-amerikai) történelemtudományban kevésbé feldolgozott a délnyugati régió gazdag múltja. A szemle tanulmányaira támaszkodva tehát egy átfogó, de a teljesség igénye nélküli betekintést fogok nyújtani a délnyugati területek történelmébe. A szemle érdeklődését követve nagyobb hangsúlyt fogok helyezni a spanyol expedíciókra, a pueblo és más indián közösségek történetére.

Az Új-Mexikói Történelmi Szemle megalapítása

A lap első szerkesztője a presbiteri szolgálatot is teljesítő Lansing Bartlett Bloom volt, aki a Mayflower fedélzetén a kontinensre érkezett család leszármazottjaként jött az amerikai délnyugatra, hogy felkutassa a térség történelmi kötődéseit a spanyolokhoz és Mexikóhoz. A családjára jellemző vallásos küldetéstudat először Mexikóba vitte, ahol az ottani amerikai alkonzullal folytatott beszélgetései során ébredt fel benne a szakmai érdeklődés Santa Fe és a délnyugat története iránt. Kérésére a Presbiteriánus Egyház átvezényelte az őslakosok által benépesített Jemez Pueblóba, ahol történetileg és régészetiileg is mélyen beleásta magát a pueblók világába. Majd személyesen felügyelte a San José de Jemez-misszió régészeti munkálatait és a Guiusewa melletti pueblo ásatásokat. Bloom 1920-ra számos tudományos pozíciót is betöltött az államban, nevezetesen az Amerikai Kutatási Iskola (School of American Research) történelmi munkatársa, az Új-Mexikói Múzeum igazgatóhelyettese és az Új-Mexikói Történelmi Társulat (Historical Society of New Mexico) titkára lett. Az általa korábban szerkesztett Old Santa Fe nevű történelmi lap utódjaként 1926-ban alapította meg az Új-Mexikói Történelmi Szemlét.¹ Az Új-Mexikói Egyetemen 1929-ben kezdett tanítani, és ekkor került a negyedévente megjelenő lap az egyetem gondozásába. Bloom saját kutatásaival jelentősen hozzájárult a kiadvány tudományos profiljához és elismertségéhez, mivel ő gyűjtötte össze Európa (Róma, Firenze, Ravenna, Bologna, Velence, Párizs és a Vatikán) számos levéltárából a spanyol kolonizációval, valamint a keresztény missziókkal kapcsolatos írásos dokumentumok túlnyomó részét.²

A szemle első számában Bloom az akkori (1917-től kezdődő) kutatási eredményeit publikálta az első világháborúban részt vett Új-Mexikó állambeli katonák szerepvállalásáról. Az életrajzi feljegyzéseken és hivatalos iratokon alapuló monumentális gyűjtése 16 ezer aktív szolgálatot teljesítő férfi történetét foglalta magába, beleértve

¹ Bloom és szintén kutató feleségének nemzetközi kapcsolatai miatt a szemle létrehozásáról Franciaországban már 1926-ban beszámolt Paul Rivet etnológus, a párizsi Musée de l'Homme későbbi megalapítója. Rivet 1926: 386.

² Walter 1946: 93–97.

azok tevékenységét is a harcmezőkön.³ A korszaknak megfelelően egy másik tanulmány is megjelent az új-mexikói közigazgatási rendszer működéséről a „Nagy Háború” ideje alatt. Frank Harold Hanna Roberts antropológus és régész röviden bemutatta az állam kormányzójának, Washington E. Lindsay-nek az életútját, majd 1917 utáni tevékenységét mint „hadi kormányzó”. Lindsay érdemei közt szerepelt, hogy a háborús kormányzás alatt is szimpátiát nyilvánított az oktatási mozgalmak felé, érvényesítette a prohibíciós törvényeket, és beszédeiben a közhangulat, valamint a nyilvánosság informálása érdekében igyekezett elmagyarázni a háborúba lépés okait és erősíteni a nemzeti tudat egységét.⁴ A kor aktuális kihívásaira reagáló tanulmányok mellett a szemle első kiadványába a történelmi tematikában évtizedeken keresztül magasan reprezentált másik két téma került még be, vagyis az állami autoritás megszilárdulása az 1820-as mexikói forradalmat követően és a spanyol kolonizációs hadjáratok során felfedezett délnyugati területek történelme. A jogász Francis Theodore Cheetham a Taosban működő korai amerikai bíróság működésének hiányaira mutatott rá, ezzel kiválóan érzékeltetve, hogy a spanyol adminisztrációt átvevő amerikai szervezeteknek több évtizedre volt szüksége, hogy megfelelően lássák el bürokratikus vagy igazságszolgató funkciójukat.⁵ Az alapvetően Dél-Amerikával foglalkozó George Peter Hammond írta meg először az akadémiai történetírás alaposságával Don Juan de Oñate y Salazar spanyol konkvisztádor történetét, akihez Délkelet-Kalifornia felfedezése és Santa Fe de Nuevo Mexico provincia 1598-as megalapítása kötődött. A következő években az új területek feletti kormányzással kapcsolatos kérdések és hatalmi harcok merültek fel, aminek 1608-ban vetett véget az a királyi rendelet, amely Új-Mexikót a spanyol korona védnöksége alá helyezte. A következő évben Don Pedro de Peralta vette át a kormányzóságot Oñate-től, és ugyanebben az évben megalapították Santa Fe városát, ami azóta is Új-Mexikó állam fővárosa. Peralta kormányzóságának első tíz évében sokat fejlődött a város és a régió, ami egyre jobban bekapcsolódott a kereskedelembe, és egyre több misszió jött létre. Oñate Mexikóvárosba ment, ahol szembe kellett néznie az ellene hozott vádakkal, többek között azzal vádolták, hogy túl kedvező színben tüntette fel Új-Mexikót, és katonái több alkalommal is kegyetlenkedtek az őslakosokkal. Az ítélet kitiltás volt Új-Mexikó területéről, de miután 1620-ban alkirályi eljárás következtében elvontak támogatásokat a régiótól, Oñate is amnesztiában részesült.⁶

Az első szám tanulmányai hűen tükrözik a régió legfontosabb történelmi periódusait és az akadémiai kutatások irányvonalát. Az észak-amerikai délnyugat két klasszikus magállama Új-Mexikó és Arizona. A határok változása, valamint topográfiai vagy gazdasági egységesítés révén tágabb értelemben más nyugati államokat is a területhez

³ Bloom 1926: 4–15.

⁴ Roberts 1926: 15–18.

⁵ Cheetham 1926: 23–41.

⁶ Hammond 1926: 44–77.

lehet sorolni, mint Nyugat-Texas, Kolorádó, Utah, Kalifornia vagy Nevada. Az egész nyugatra jellemző, hogy ezek az államok később, az amerikai 19. századi expanziós törekvésekkel kerültek az Amerikai Egyesült Államokhoz, kiváltképp Új-Mexikó és Arizona, amelyek csak 1912-ben kapták meg az állami státuszt. Az Új-Mexikói Történelmi Szemle majd 100 éves fennállása során számos, a régió történetében releváns témát dolgozott fel, s ezzel az akadémiai köröket, valamint a szélesebb publikumot egyaránt megismertette a délnyugat specifikus problémáival. A szemlében megjelent témák diverzitása miatt jelen tanulmányban elsősorban azokra a nagyobb történelmi korszakokra vagy jelenségekre fogok fókuszálni, amelyek leginkább közelebb visznek bennünket a térség specifikus fejlődésének megértéséhez. De vajon miben rejlik a délnyugat történetének különlegessége? Miért cáfolja meg azt a sztereotípiát, miszerint Észak-Amerika története az európai kontinenshez viszonyítva új keletű? Milyen kulturális hatások érték a délnyugatot, amelyek ma már integrált részét képezik a régióknak? Hogyan lehet tetten érni az etnikai és kulturális diverzitás interakcióit a térségben? Miért érdemes elkezdni vagy folytatni a délnyugat kutatását? Mit hasznosíthat belőle akár egy teljesen más korszakot vagy földrajzi-történelmi fejlődést vizsgáló kutató?

Az első témakörben a korai mezőgazdasági termelést folytató és városi civilizációt építő őslakosok kerülnek bemutatásra, akik (szűken) már a Kr. e. 4-5. évezredben jelen voltak a térségben. Az évszázadokon keresztül egymással harmóniában élő pueblók számára a legnagyobb kihívást a környezeti viszonyok (sivatag) és a klímában tapasztalható változások (időszakos lehülés, tartós szárazság) okozták. Majd az északról Kr. u. 9-12. századtól több hullámban érkező vadászó-gyűjtögető életmódot folytató őslakosok kezdték átalakítani a térség szociális, politikai viszonyait. Az északi sztyeppéről beáramló apacsok, navahók és később a komancsok gyakran kifosztották a békés pueblókat, vagy éppen kereskedni kezdetek velük. A pueblók jellegzetes téglatest alakú és emeletes agyagházai, amiket létrával lehetett megközelíteni, megadták a térség egyedi építészeti jellegét. A régió földrajzának köszönhetően (magasan fekvő sivatag) a napfény különös csillogását az általában fehér agyagházak tetején az utazók aranynak vagy ezüstnek vélték, majd erre a feltételezésre alapozva indította meg az egyik legnagyobb spanyol expedíciót Új-Spanyolország területéről a vállalkozó szellemű nemes, Francisco Vázquez de Coronado. A spanyol expedíciók nyomán telepések áramlottak be, valamint a katolikus misszionáriusok megalapították az első missziókat, amik köré gazdaságok, majd később iskolák, települések szerveződtek. A spanyolok ismertették meg az itt élő őslakosokkal a vasművészetet, a birkatenyésztést, a citrusféléket, a búzát és a lótarast. A spanyolok hódító magatartása, valamint az őslakosok elleni erőszakos fellépésük, térítő tevékenységük az ellenük indított 1680-as pueblo felkelésben kulminálódott. A spanyolokat elűzték a térségből, de a század végére visszatértek, és megállapodásokat kötöttek a helyi lakosokkal a békés egymás mellett élés érdekében. Az ősi indián kultúrák, az északról beáramló törzsek és a spanyol hódítások után a terjeszkedő Amerikai Egyesült Államok

lépett be a térségbe. Az 1820-as mexikói forradalmat követően a spanyol korona kivonult Közép-Amerikából, de a délnyugati területek feletti hatalomért tovább folyt a harc immáron Mexikó és az USA között. A háborút 1848-ban lezáró Guadalupe Hidalgo-i béke jelölte ki az új határt, de az 1853-as Gadsden-vétellel nyerte el az Amerikai Egyesült Államok a ma ismert délnyugati területeinek nagyságát. Az amerikai hatóságoknak több évtizedbe telt, mire sikeresen elkezdték működtetni a spanyoloktól átvett adminisztrációt, amit a kiégett polgárháború is hátráltatott. Az amerikai autoritások ezt követően elkezdték normalizálni a helyi viszonyokat, amihez hozzátartozott az őslakosok rezervátumba terelése, a különböző törvénytelen bandák megfékezése, a közlekedés fejlesztése (vasút), majd a délnyugati vidék gazdasági erőforrásainak újraelosztása. Az évszázadok alatt többféle kulturális hatás érte a vidéket, és ezek szociokulturális kölcsönhatása alakította ki azt a társadalmi diverzitást, amelynek kutatása a kurrens kutatói érdeklődésben egyre nagyobb szerepet kap. Az amerikai őslakosok, a spanyol telepesek leszármazottai, a Mexikóból érkezett populáció, valamint az amerikai lakosság egymás mellett élésének dinamikái egy olyan plurális életmódot és mentalitást alakított ki, amely csak a délnyugati államokra jellemző. Ez a különleges kulturális elegy jelenik meg az építészetben, a konyhában, a kulturális életben, a házassági szokásokban, a hagyományokban, a foglalkoztatásban, a gazdaságban és a politikai problémákban.

Az ősi pueblo kultúra

Az észak-amerikai délnyugatot a síkvidék irányából beáramló őslakos törzsek és az európai felfedezések előtt a pueblo indiánok uralták, akik három fő kultúrához tartoztak: Mogollon (a Gila vadon területén), Hohokam, és Anasazi (a Négyes sarok területén).⁷ A délnyugati indiánok történetét a tudomány a pueblo településeken talált régészeti emlékek, kézzel fonott kosarak után ún. kosárkészítő időszakokra osztotta fel.⁸ Az ősi-korai kosárkészítő periódus Kr. e. 7000–1500 között tartott. Az emberek vadászó-gyűjtögető életmódot folytattak, és az időjárás változásától függően változtatták a lakóhelyüket. A régészeti leletek alapján jukkarostokból font ruhát hordtak, hosszú hajkoronát és csontokból vagy kagylókból álló ékszereket viseltek. A második korai kosárkészítő időszak Kr. e. 1500 és Kr. u. 300 között tartott. Az archaikus gyűjtögető életmódból a félnomád, mezőgazdasági életbe való átvezetés időszakában kezdődött az amerikai délnyugat északi részén az ősi pueblo (Ancestral Pueblos)⁹

⁷ A Négyes sarok (Four Corners) egy földrajzi pont, ahol Új-Mexikó, Arizona, Utah és Colorado államainak észak-déli és keleti-nyugati irányba futó határai találkoznak.

⁸ Ezeken az időszakokon belül kronologizálták a különböző kultúrák történeti fejlődését.

⁹ Az Ancestral Pueblos kifejezést a szakirodalom előnyben részesíti, mert az „Anasazi” szó az atapaszka nyelvből ered, és „ősi ellenség” jelent. Adler 1996: 379.

indiánok építményeinek elterjedése, amelyek már állandó épületekből álló falvak voltak. Ekkor kezdődött a kukorica mezőgazdasági felhasználása, de ebben az érásban terjedt el az egyéni és a közösségi kertgazdálkodás is. A következő időszakban (harmadik kosárkészítő éra Kr. u. 200–700) az agyagművesség bevezetésével megnőtt a kukorica és más háziasított források iránt az igény, mint a hüvelyesek és a pulyka. A vadászat könnyebbé vált a korábbi lándzsahasználatot váltó új és nyíl használatával. Nagyobb veremházakból álló településeket tártak fel a régióban, mint például a Chaco Canyonban elhelyezkedő Shabik'eshchee. A felszíni építkezés szintén megjelent a korszak végén, de a lakóházak többségét főleg a sporadikusan elterülő kisebb veremházak képezték. Stephen H. Lekson szerint ugyanakkor problémás a pueblo kultúrák kiterjedésének meghatározása, valamint az adott kultúrához tartozó közösségek beazonosítása. A korai régészeti korszakolás az ásatások során talált agyagedények alapján történt, mivel az edények tükrözték az adott közösség hétköznapijainak rutinját, étkezési szokásait, gazdasági berendezkedését stb. Az agyagedények forgalma a különböző kultúrák között ugyanakkor megnehezíti a régészeti leletek helyhez, kultúrához kötését, mivel használati tárgyak, az egész délnyugati régióban rendkívül nagy számban mozogtak az egyik pontjából a másikba. Lekson a Chaco-kanyon építészeti jellegzetességeit vette alapul, amikor meghatározta a kultúra elterjedését és az infrastruktúra kiterjedtségét. A Chaco-kanyonban feltárt épületeket négy kategóriába sorolta: nagy házak, nagy kivák, lakóegységek és közösségi épületek.¹⁰

A Kr. u. 200–700 közötti első pueblo időszakban a délnyugat északi részén élő népesség egyre nagyobb előnyben részesítette a kertgazdaságokat, és bővítette a termények körét, vagyis a kukorica, hüvelyesek mellé megjelent a tők és később a hajdina. Az egyre nagyobb volumenű mezőgazdaság miatt megindult a népességnövekedés és a kézművesség (kosár, agyagedények) szélesebb körű gyakorlása. A fából (akác) és vakolatból álló felszíni épületek már részét képezték a kor építészeti repertoárjának, és ekkor jelentek meg a közösségi helyként, rituális épületként funkcionáló speciálisan kör alakú „nagy kivák”. A régészeti leletek alapján erről a korszakról lehet biztonsággal állítani, hogy egy település tartós elfoglalása egy népesség által megtörtént, vagyis a népesség aggregációját lehet felfedezni Délnyugat-Kolorádótól egészen Északnyugat-Új-Mexikóig.

A Mogollon-kultúra (Kr. u. 200–1450) lakosai kezdetben (Mogollon 1. és 2. korszak 200–650) magaslatokra települtek, és ovális alakú veremházakban éltek. A mezőgazdasági tevékenység mellett (tök, kukorica, bab) vadászó-gyűjtögető életet folytattak, majd a népességszaporulat következtében a Kr. u. 7–9. század (Mogollon 3. korszak) között más földrajzi elhelyezkedésű területre is költöztek, például völgyekbe, és elkezdtek felszíni, négyszög alakú lakóházakat építeni. Feltételezhetően az északi

¹⁰ Lekson 1992: 31–55.

Chaco-kultúra hatására náluk is megjelentek a nagyobb közösségi összejöveteleknek helyet adó nagy kivák. Szintén ennek a hatásnak tudható be, hogy 850 és 1000 (Mogollon 4. korszak) között tovább fejlődött a kőművesség, és elkezdtek egymásra épülő, egy tér köré szerveződő emeletes agyagházakat vagy később (Mimbres-korszak 1050–1200) sziklákba vájt lakásokat építeni (Gila Cliff Dwellings). A Mogollon-hagyományokhoz tartozók migrációja több szakaszban zajlott, és a 15. századra városokat alapítottak (Paquimé, Trincheras), és jelentős területeket népesítettek be a délnyugaton (Mimbres, Black River, San Simon, Jornada, Pine Lawn, és Forestdale).

A Hohokam-kultúra a Salt és a Gila folyó vízgyűjtő területén, a Phoenix-medencében alakult ki Kr. e. 1000 környékén, majd a későbbi terjeszkedés révén magában foglalta a mai Arizona állambeli Sonora-sivatag felső részét egészen a Mogollon-hegység pereméig. Az első (korai mezőgazdasági) időszak Kr. u. 700-ig tartott, amely során kisebb falvak jöttek létre, ahol a lakosság a régióra jellemző terményeket (kukorica, bab, tők) termesztett. Ebben az időszakban jelentek meg a kultúrára jellemző vörösesbarna agyagedények, a sziklarajzok és a hajlított ágakból épített házak. A következő időszak (preklasszikus Kr. u. 700–1150) alatt a falvak egyre nagyobbak és szervezettebbek lettek közösségi terekkel, elkülönített temetőkkal és szemetlerakókkal. Az egész délnyugati régióban egyedülálló módon a Hohokam-kultúra képviselői építettek a mezőgazdasági tevékenység növeléséhez elengedhetetlen csatornarendszert. A vizet a környező folyókból vezették el, és ez nemcsak a meglehetősen száraz éghajlat miatt volt fontos, de lehetővé tette új növények bevezetését is (pl. agávé). Az öntözőrendszerek építése növelte a közösség összetartó erejét, hiszen csak együttes erővel tudták kiépíteni, fenntartani és fejleszteni. A házaik építésében már agyagot használtak, létrehoztak gyülekezési helyeket, és biztosították a családok számára a megfelelő lakhatási feltételeket. A népesség növekedése, a mezőgazdaság és a fejlődő építészet lehetővé tette a városok megalapítását (pl. Snaketown), valamint egyre élénkebb kereskedelmi kapcsolatot ápoltak főleg a mezoamerikai régióval. A klasszikus korszakban (Kr. u. 1150–1450) a társadalom átalakult, nagyobb szerepet kaptak a megkülönböztetett egyének (vezetők, sámánok), ugyanakkor a közösségi munka ereje szintén felértékelődött, megindultak különböző vándorlások a kultúrában belül (Snaketown elnéptelenedése) és azon kívül (Mogollon-kultúrából), valamint nagyobb épületeket, fallal körülvett településeket hoztak létre. A posztklasszikus (Kr. u. 1450–1540) időszak már a Hohokam-kultúra hanyatlásáról szól, aminek okaira eltérő magyarázatok születtek, mint az árvíz, szárazság, hódítás és járványok, de egyikre sincs kellő bizonyíték.¹¹

Délnyugat-Amerika északi részének földrajzilag legkiterjedtebb benépesítése a második Pueblo időszak (Kr. u. 900–1150) alatt történt, amikor a pueblo építészet, életmód és kézművesség térhódítása egyre nagyobb lélekszámú települések, városok

¹¹ Bayman 2001: 257–311.

megalapításához vezetett. A kedvező időjárásbéli változások (csapadék) különösen kedveztek a kertgazdaságoknak, ezért lehetővé vált a terjeszkedés és egyre nagyobb területek megművelése. A kőművesség fejlődése és a vályog használata újításokat hozott az építészetben. Ezek sokkal biztosabb és időtálló technikák voltak, mint a fából-agyagból épített felszíni építmények. A kör alakú kivák egyre elterjedtebbek lettek beleértve a kisebbek megjelenését a nagyobb kialakításúak mellett. A lakóépületek kezdetben kisebb egységeket alkottak egymás mellett, de a korszak vége felé inkább a nagyobb területű felszíni, gyakran emeletes házak terjedtek el.

Az ősi pueblo világ jelentős változáson ment keresztül a harmadik időszakban (Kr. u. 1150–1300/1350), ami leginkább a kultúra kiterjedésének csökkenéséhez vezetett. Nevada déli része és Kelet-Új-Mexikó települései elnéptelenedtek. Habár továbbra is épültek kisebb és nagyobb lakóépületek, az emberek inkább a már meglévő falvakba, városokba húzódtak, vagy életmódot váltottak, és máshol kerestek maguknak menedéket. A sziklákba vájt lakhelyek, mint például a Mesa Verde sziklái alatt kialakított épületegyüttesek váltak jellemzővé, amiket jobban lehetett védeni, és nagyobb biztonságot nyújtottak az ott élők számára.

A pueblo területek zsugorodása tovább folytatódott Kr. u. 1350-től újabb területek elhagyásával, mint Colorado déli része, Délkelet-Utah és Északkelet-Arizona nagy része. Az 1350 és 1540 közötti periódusban (negyedik pueblo éra) a közösségek lélekszáma tovább emelkedett, csakúgy, mint a települések klaszterszerű aggregációja. A korszak végére az őslakosok elhagyták a közép-kelet-arizonai Mogollon-félföldeket, és mikorra az európaiak kapcsolatba léptek a pueblo indiánokkal, már főként a Rio Grande és a Zuni folyók vízgyűjtő területén, a Hopi-fennsíkon és egyéb periferikus területen éltek. A kukoricaalapú kertgazdálkodás, valamint az öntözést igénylő egyéb növények termesztése vált a legnépszerűbb mezőgazdasági tevékenységgé, ami indokolja, hogy igyekeztek folyók közelébe vagy nagyobb csapadékhozamú területekre koncentrálni.

A délnyugat-amerikai történelem korai szakaszával, beleértve a pueblo indiánok régmúltját, a NMHR viszonylag keveset foglalkozott, pedig a régészeti feltárások már az 1920-as években előrehaladott állapotban voltak, és az Új-Mexikói Egyetem munkatársai (Edgar L. Hewett) is kivették részüket a feltárásokban.¹² Az Új-Mexikói Egyetem gondozásában számos kiadvány jelent meg a feltárásokat feldolgozó korai években, még hozzá a korszak legkiemelkedőbb kutatóitól,¹³ de az NMHR hasábjain csak néhány könyvismertető jelent meg a témával kapcsolatban,¹⁴ valamint egy különszám Polly Dix Schaafsma régész munkásságának tiszteletére.¹⁵ A délnyugat

¹² Walter 1947: 260–271.

¹³ Az Új-Mexikó történelmével foglalkozó korai bibliográfiái kötet: Saunders 1944.

¹⁴ McKenna 1979: 329–330.

¹⁵ New Mexico Historical Review 2015: Full Issue. New Mexico Historical Review (90.) 2.

régészeti kutatásaiban szintén kimagasló érdemeket szerzett Gwinn Vivian,¹⁶ aki *Imagery and Anthropology* című tanulmányában írt Schaafsma pueblo ikonográfia- és sziklarajz-kutatásairól. A Chaco-kanyon alaposabb feltárása 1957-ben vette kezdetét azzal a céllal, hogy jobban megértsék a kis és nagy házakból, valamint kivákból álló komplexum kulturális életét, társadalmi szerkezetét. Pueblo Bonito, Chetro Ketl és Casa Rinconada mind a kilenc ún. „klasszikus nagy házakhoz” tartoznak, amelyek építését a kutatók a Kr. u. 9. századra teszik, amikor feltételezhetően újabb népesség vándorolt be a térségbe Colorado felől. A kilenc hatalmas, többemeletes, több tucat szobával rendelkező lakóépület mellett azonban a Chaco-kanyonban megtalálható több száz kisebb épületegyüttes, amiket az eredeti Chaco őslakosok építettek kisebb farmgazdaságok közelében.¹⁷ Lekson szerint az azték és tolték birodalmakhoz hasonlóan a Chaco-kanyonban egy *atepetl*, vagyis városállam jött létre, ami alapján a társadalom hierarchiájának megfelelően a nemesi családok és az uralkodó, valamint környezte élt a nagyobb épületekben. Az alacsonyabb rangú nemesi családok a kisebb, de a többihez képest jelentősebb méretű házakban lakott, és az egyszerű mezőgazdasági dolgozók pedig az egyes nemesi családhoz tartozó farmklasztereken éltek kisméretű kunyhókban. Schaafsma a kivák falain lévő ábrák és sziklarajzok vizsgálatánál abból az előfeltételezésből indult ki, hogy a mezoamerikai gyakorlat szerint a társadalmi rangoknak és neveknél rendelkezniük kellett egy azokat reprezentáló képi rendszerrel. A hatalomban betöltött szerepet egy szimbólummal vagy képpel szokták ábrázolni, vagyis ha a Chaco-komplexum nagyobb épületei valóban az uralkodónak, nemesi családoknak, hivatalnokoknak, kereskedőknek vagy vallási vezetőknek adtak otthon, akkor elvárható lenne ezeknek a hatalmi pozícióknak a képi megjelenítése. Ezeknek a képeknek pedig szabványosítottnak és jól láthatóknak kellene lenniük, hogy világosan kifejezzék a lakók megkülönböztetett helyzetét és társadalmi funkcióját. Schaafsma viszont nem talált a hatalmi pozíciókhoz köthető szimbólumokat. A Chaco-komplexumban lévő sziklarajzok a Kr. u. 9. század és a 12. század közötti tipikus pueblo ábrák (geometriai formák, hajlott hátú sípot fújó alak stb.), amelyek az egész Colorado-fennsík pueblo művészetére jellemzőek voltak. Az istenségek, természetfeletti lények vagy a központi hatalommal összefüggésbe hozható egyéb ikonográfiai jelképek teljes mértékben hiányoznak Chaco-kanyonból. A mezoamerikai hatás a pueblo világra csak a Kr. u. 14. századtól dokumentálható, ami majd 200 évvel a Chaco-kanyon elnéptelenedése után következett be. Vivian szerint ez nem a teljes *atepetl* modell diszkreditálását jelenti, de valóban szükség van a további kutatásokra, hogy egy több oldalról is megerősített elmélet születhessen.¹⁸

¹⁶ Vivian 2015: 213–226.

¹⁷ Vivian 2015: 219.

¹⁸ Vivian 2015: 221.

Michael Mathiowetz¹⁹ régész, a Kaliforniai Egyetem oktatója írásában kiemelte, hogy Schaafsma a délnyugati régió számos részén eredményesen vizsgálta a különböző kultúrák vallásos meggyőződéseinek materiális megnyilvánulásait. A kutatásai elsősorban a spanyolok előtti pueblo világ művészetének feldolgozására irányultak, főként a sziklarajzok felderítésére és megfejtésére a délnyugaton beleértve a Colorado-fennsíkot, a Chaco-kanyont, a Mogollon (Mimbres és Jornada) régiót és a Casas Grandes („Nagy Házak”) területét. A navaho, hopi és kocsiti kulturális csoportok művészetével, szent helyeivel, régészeti emlékeivel, sziklarajzaival, etikájával, társadalmi rétegződésével is foglalkozott, valamint párhuzamokat vont a mezoamerikai és pueblo kozmológia között. Mindezek nagymértékben hozzájárultak a pán-délnyugati pueblo vallási hagyományok sziklákon és falakon megjelenő ábrázolásainak szélesebb körű megértéséhez. Schaafsma érdeklődése elsősorban a katsina (kachina) szertartás és az alakokat ábrázoló falfestmények fejlődésére fókuszált az új-mexikói Agyagedény-halom és a Rio Grande folyása mellett talált egyéb régészeti emlékek alapján. Az ún. Rio Grande-stílus figuratív képei hasonlóak a Jornada régió maszk-, harcos- és vadászábrázolásaihoz, amelyek antropomorf és zoomorf borz, nyúl, helyi oroszlán, szarvas kígyó stb. elemekből álltak. A negyedik pueblo éra (Kr. u. 1300-as évektől) művészete drasztikusan különbözik a korábbi sziklarajzoktól és az agyagedényeken vagy a kivák falain szereplő ábráktól, amelyek a korszak előtt jellegzetesek voltak a Colorado-fennsíkon élőknel. A változás egy jelentős ideológiai váltásról tanúskodott a 14. századi pueblo indiánok életében, ami új vallási szertartások gyakorlására utal. Schaafsma szerint a katsina rituálék és a különböző termékenységi vagy az időjárás változásokat reprezentáló istenek már korábban is jelen voltak a mexikói Chihuahua (Casas Grandes) régiójában. A korábbi pueblo vallási szertartásokban, képi világban bekövetkezett változás pedig a mezoamerikai hatások eredménye. Ezzel Schaafsma a katsina eredettel kapcsolatos majd több évtizede zajló vitához szolgáltatott egy nézőpontot E. Charles Adams következtetésével szemben. Röviden, Schaafsma mellett érvelt, hogy a Mimbres–Jornada–Rio Grande környéki katsina rituálék kialakulása mezoamerikai hatásra történt, azonban Adams szerint az arizonai Kis-Colorado területén élt nyugati pueblóktól származott, ami később elterjedt a keleti pueblók között. Mathiowetz egyetértett Schaafsma álláspontjával, és saját kutatásaival megerősítette a negyedik pueblo korszak képviselői, valamint az észak mezoamerikai, nevezetesen az aztlán civilizáció közötti kulturális interakciót. Schaafsma érdeme volt, hogy a régészeti leletekben fellelhető délnyugati katsina szimbolizmusban felismert három közép-amerikai istenséget, mint a tollal borított kígyó Quetzalcoatl, az esőisten Tlaloc és a ragyogó háborúisten Tlahuizcalpantecuhtli. A délnyugati történetét kutatók már régóta megállapították, hogy a tollas kígyó Quetzalcoatl szerepelt a pueblo hiedelmekben,

¹⁹ Mathiowetz 2015: 166.

és a zunik számára mint Kolowisi volt ismert, a hopik Paalölöqangw, míg a tewa indiánok Awanyu néven imádták. Schaafsma volt az, aki ugyanakkor a legkorábbi és legszélesebb, vagyis az egész délnyugati pueblo világra kiterjedt értelmezést adta a jelenségre, valamint az ő nevéhez kötődik a különböző stílusbeli eltérések vizsgálata. Mindez pedig lehetővé tette, hogy a gyakran nemcsak tollal borított, de szarvval rendelkező kigyóistent lokalizálja a Mimbres régióban, ahol Kr. u. 100–1150-ben jelent meg, majd Jornada Mogollon területén, a Casas Grandes régióban Kr. u. 1200–1450 között és a Rio Grande felső folyásánál Kr. u. 1325. környékén.²⁰

Habár már Schaafsma is egy másik, mai tudományos mércével sokkal körültekintőbb és kérdésorientáltabb generációhoz tartozott, az ő munkásságát bemutató szerzők napjaink értelmezését képviselték írásaikban, amelyek tartalmazták a korábbi, a 20. század elején publikált nézetek felülvizsgálatát. Az 1900-as évek első felében megjelent írások ugyanis egy formailag deskriptív és tartalmilag a korra jellemző értékítéletektől terhelt szemléletet képviseltek. Matthew N. Johnston az oregoni Lewis and Clark College művészettörténésze nemrég megjelent tanulmányában felülvizsgálja az ősi pueblo építmények és életmóddal kapcsolatos kezdeti eredményeket. Johnston szerint a 19. századi régészeti gyakorlat úgy teremtette meg a különböző délnyugati régészeti emlékek ősiségét, hogy közben leválasztotta a környéken élő őslakosokat a saját gyarmatosítás előtti múltjuktól. Úgy próbálta életre hívni az őshonos történelem és kultúra ősiségét, hogy egyrészt arra semmilyen akkori törzs sem lásson benne kontinuitást, másrészt, hivatkozási alapként szolgáljon a délnyugati régió dicső régmúltjához. A tanulmány Gustaf Nordenskiöld (1893) és Jesse Walter Fewkes (1909 és 1911) a Mesa Verde Nemzeti Park és az ott található sziklaváros feltárásáról szóló írásait vette górcső alá, amelyek előszeretettel használták a „prehistorikus” jelzőt az ott talált romokra. Nordenskiöld analitikus jelentésétől eltérően Fewkes annak érdekében, hogy a területen egy nemzeti park létesülhessen, a Mesa Verde épületeket, mint prehistorikus, az ősi pueblok által lakott, de történelmi folytonosság nélküli nemzeti vagyonnak állította be. Az volt a cél, hogy egy kulturális-civilizációs régészeti emlék történeti leírása helyett (nem is említve annak folytonos funkcionalitását, mivel a közeli ute indiánok és a farmokon élők szintén időnként betelepedtek a sziklalakásokba) egy fényképekkel ábrázolt ősi és festői helyszín képét teremtsék meg. A megkonstruált Mesa Verde imázs tehát tanúskodott az ősiségről, a nemzeti identitás részévé vált és emblematisztikus státuszával elvonta a figyelmet a szövetségi kormány és az őslakos populáció kapcsolatára jellemző egyenlőtlenségekről.²¹

²⁰ Mathiowetz 2015: 175.

²¹ Johnston 2022.

Spanyol hódítások társadalmi, kulturális és politikai hatása

A szemlében megjelent tanulmányok jelentős része a spanyolok 16. századi hódító/térítő tevékenységével, annak társadalmi, politikai és gazdasági hatásaival, valamint a konkvisztádorok és az őslakosok interakcióival foglalkoztak, ezért jelen írásomban is hangsúlyozottan fogom bemutatni ezt a témát. Az aztékok 1521-es meghódítását követően létrejött Közép-Amerikában Új-Spanyolország, amit 1535-ben a spanyol korona alkirálysággá emelt, és Antonio de Mendoza lett az első alkirály. Az északi felfedezőútról visszatérő ferences misszionárius, Marcos de Niza Mexikóvárosnál is nagyobb, gazdagabb településről számolt be, ami alapján Mendoza megbízta Francisco Vázquez de Coronadót, Új-Galícia kormányzóját, hogy szervezzen egy expedíciót a mai Észak-Amerika délnyugati részének felfedezésére. A fiatal, 27 éves Coronado saját ingóságai egy részének értékesítésével végül 1540 februárjára felállított egy 230 lovasból, 62 gyalogosból álló katonai kontingenst (mellettük voltak még szerzetesek és a spanyol gyarmati világból előkelők), amihez később csatlakozott 800 közép-amerikai őslakos katona. Az expedíció hármas céllal indult el: 1. megtalálni a Niza által emlegetett „Cibola hét arany városát”, 2. az indiánok megtérítése, missziók létrehozása, 3. a spanyol gyarmati világból érkezettek, munkanélküliek, kalandorok letelepítése az újonnan felfedezett területeken. Niza és indián vezetők segítségével Coronado eljutott Cibola területére, ami a zuni indiánok településeit (pueblo spanyolul falu vagy városka) jelentette, de csak farmgazdaságokat talált, aranyat nem. Coronado több települést elfoglalt, köztük Hawikuh városát, ahol letáborozott, és ahonnan több kisebb felderítő alakulatot indított útjára, köztük volt a Garcia Lopez de Cardenas által vezetett egység, akik először láthatták európaiként a Grand Canyont. Coronado csalódottságát enyhítette, hogy egy pawnee indián (el Turco) mesélt neki egy gazdag földről, aminek Quivira város a központja. Ezen felbuzdulva 1541 áprilisában Coronado északkeletnek vette az irányt, átgázolt a Pecos folyón, kijutott a Nagy-síkságra, majd onnan a mai Texas és Oklahoma államoktól északnyugatra elérte a wichita indiánok lakta Quivirát (mai Kansas állam). Az útjain számos helyi törzssel konfliktusba keveredett, több őslakos közösséggel kapcsolatba került a felfedezőútrai során, de a neki mondott gazdagságot és aranyat nem találta. 1542 őszén, mintegy 100 embere társaságában Coronado visszatért Új-Galíciába, és útjának sikertelensége miatt Mendoza megfosztotta őt kormányzói tisztségétől.

A neves svájci-amerikai régész, Adolphe Francis Bandelier²² hat írása²³ jelent meg a 16. századi spanyol felfedezőküldetésekről az NMHR hasábjain. Bandelier

²² A svájci születésű, de amerikai régész Adolph Francis Alphonse Bandelier (1840–1914) őshonos kultúrák felkutatásával és feltárásával foglalkozott az amerikai délnyugaton, Mexikóban és Dél-Amerikában. Róla nevezték el a sziklába vájt Sandoval és Los Alamos melletti ősi pueblo települést: Bandelier National Monument.

²³ Bandelier 1929a, 1929b, 1930a, 1930b, 1930c, 1930d, 1933.

a Coronado-, majd az 1598-as Juan de Oñate y Salazar-expedíciót vizsgálta elsősorban a korabeli dokumentációk alapján. Coronadóval kapcsolatban főleg Pedro de Castañeda²⁴ *Relación de Cibola* című írására és Hernando de Alvarado²⁵ *Relación* című beszámolójára támaszkodott. Bandelier szerint, amikor Coronado a zuni indiánoknál volt, akkor arra utasította őket, hogy tudassák a spanyolok látogatását más pueblo közösségekkel is abban a reményben, hogy azok majd békésen fogadják őket. Mivel a zunik ennek a kérésnek eleget tettek, és előtte fogadták Coronadót, feltételezhető, hogy a spanyoloknak baráti, bár szporadikus kapcsolata volt velük már 1540 előtt. A hírré érkezett Hauiciuba egy küldött Cicuyé településről, hogy felajánlja szövetségét a spanyolokkal. A küldött beszámolt népéről, akik alkalmanként festették a testüket, pajzsral és sisakkal felvértezve harcoltak, értettek a bőrcserzéshez, valamint bivalyokat²⁶ tartottak. Cicuyé egyike volt a keleti Pecos puebloknak, és Coronado a baráti gesztus láttán további kapcsolatfelvétellel és felfedezésre küldte az egyik tisztjét, Hernando de Alvarót húsz emberével, akikhez csatlakozott a ferences szerzetes Juan de Padilla. Az Alvarado által vezetett felderítés dokumentációja elsősorban Padilla atya feljegyzéseire épít, amit valószínűleg átadott Castañedának (aki nem volt tagja ennek az expedíciónak,) valamint Toribio de Peredes szintén hozzájárult az út ismertetéséhez. Ezekből megtudhatjuk, hogy kapcsolatba lépett a mai Laguna és Acoma pueblokkal, és tőlük szereztek további információkat más településekkel kapcsolatban, ugyanakkor Bandelier megjegyezte, hogy a spanyolok nem érthették a pueblok nyelvét (talán ez alól kivétel a zunik). Amikor tehát a pecos indiánok, és az útjuk előrehaladtával a tiguák is, településeiket leromboló és őket fenyegető „festett bőrű” törzsekről számoltak be, nem tudták pontosan, kikről lehetett szó, bár utólag feltételezhető, hogy a prérin élő, nomád indián törzsek betörései voltak. Azok a feljegyzések, amelyek részletesen leírták Alvarado találkozását a Tigua pueblokkal és más, a Rio Grande folyásánál élő őslakosokkal, az első dokumentációk a pueblo rituálékról. Alvaradót a közeli 12 településről érkezett küldöttség fogadta, elöljárók, akiket furulyások kísértek élelmet, prémet és takarót ajándékoztak. A spanyolok kereszteteket helyeztek el a településeken, és megtanították az őslakosoknak, hogy a keresztet előtt fejezzék ki az imádatukat. A pueblo indiánok porokat, dísztollakat, köpenyeket helyeztek el a fészületek előtt, és egymással versengve próbálták elérni a karokat, hogy azokra rózsákat, tollakat

²⁴ Az eredeti mű címe: Relación de la jornada de Cibola compuesta por Pedro de Castañeda de Nácera donde se trata de todas aquellos poblados y ritos, y costumbres, la cual fué el año de 1540 (Cibola expedíciója: Pedro de Castañeda de Nácera összeállított jelentése, amelyben minden település, szokás és rítus ismertetése megtalálható, ami 1540-ben történt).

²⁵ Hernando de Alvarado: Relación de lo que Hernando de Alvarado y Fray Joan de Padilla descubrieron en demanda de la mar del Sur (Hernando de Alvarado és Joan de Padilla atya a Déli-tenger felfedezésével kapcsolatos jelentése).

²⁶ Bandelier megjegyezte, hogy a Castañeda a bivalyot „tehénnek” jegyezte le, mert a spanyolok ezen a néven emlegették az állatokat.

akasszanak. Bandelier rámutatott, hogy az étel- és dísztolláldozatok valóban részei a legtöbb pueblo ceremóniának. Az indiánok a keresztben vagy egy kedvező fétist láttak, vagy úgy gondolták, hogy áldozataikkal próbálják kiengesztelni a keresztény szimbólumban rejlő lehetséges fenyegetést. Bandelier több forrást is összehasonlított Alvarado expedíciójával, majd Coronado északkeleti útjával kapcsolatban. A szerző több részletet talált Acoma pueblókról készített leírásával kapcsolatban a *Relación del Suceso* című beszámolóban, amit 1541-ben írtak Új-Mexikóban, de szerzője ismeretlen. A dokumentum, Coronado 1540 augusztus 3-án az alkirálynak írt levelével egybehangzóan, azonosította „Hacu kue” települést, ami zuni nyelven Acoma.²⁷ Ellentétben ezzel és más feljegyzésekkel (*Relación postrera*), Castañeda egyedülként azt írta, hogy Acoma lakói fenyegetően felsorakoztak a spanyolok ellen, és egyértelműen kifejezték, hogy ne vonuljanak tovább, különben támadni fognak, de amikor látták, hogy a fehérek nem tágitanak, végül békét kötöttek.²⁸ Bandelier érdekes módon sem itt, sem korábban nem említette, hogy a zunik sem fogadták teljes mértékben békével a spanyolokat. J. Wesley Huff *A Coronado Episode* című tanulmányában,²⁹ ami eredetileg 1949-ben jelent meg, azt írta, hogy 1540 júniusában véres harc bontakozott ki a konkvisztádorok és az őslakosok között. Huff egy Bandelier által nem dokumentált forrásra hivatkozott, Juan Jaramillo parancsnokra, aki részletesen írt a kapcsolatfelvételtől. Jaramillo arról számolt be, hogy az első Cibola települések kivételével jól fogadták őket, de az expedíció rögtön egy incidenssel indult. A Kis-Colorado és a Zuni folyó mentén egy szent tónál történt meg az első találkozás. Az ottani indiánok egy szertartásra érkeztek a tóhoz, de békésen fogadták Coronadót, és másnapra ételment ígértek az embereinek, majd elszaladtak. Aznap éjszaka egy összecsapás bontakozott ki az indiánok egy kis csoportja és a Don Garcia Lopez de Cardenas vezette előretolt lovasság között. Szintén a nyári napforduló megünneplésére érkezett zarándokok táboroztak a Zuni folyó déli folyásánál, amikor látták, hogy a fából készült szent kacsina figuráikat használták fel a spanyolok tűzifának. A dulakodást Don Garcia jelentette Coronadónak a bázistáborban, és másnap, amikor elértek Hawikuh településhez, az indiánok már csatasorban fogadták őket. A zunik részéről az ellenállás elsősorban azt a célt szolgálta, hogy feltartóztassák a fehéreket, amíg a zarándokok messzebbre menekítik a Kor-kok-shi isteneket, valamint befejezik a gazdag terméshez szükséges esőtáncokat. A Bandelier által idézett Castañeda-beszámolóval ellentétben a zunik nem könyörögtek kegyelemért, hanem harcba bocsátkoztak a spanyolokkal, és magát Coronadót is megsebesítették nyilaikkal. Mivel az indiánok egyáltalán nem voltak hozzászokva sem a nyílt ütközethez, sem az ostromhoz, Coronado csapata felülkerekedett

²⁷ Bandelier 1929a: 314.

²⁸ Bandelier 1929a: 320.

²⁹ Huff 1951.

az ellenálláson, és elfoglalta a Hawikuh városát. A hosszú, sivatagban történő vándorlásban és a harcban elcsigázott konkvisztádorok letelepedtek a városban, és felélték a helyiek élelmiszerének egy részét. Coronado pedig pihenésre kényszerült a lábát ért találat miatt. A következő napokban indiánok bizonyos csoportjai ajándékokat vittek neki, és békét kértek tőle, de pár nappal később még a közeli települések lakosságának jelentős része is a közeli hegyekbe vándorolt, a zunik hagyományos menedékhelyére. Az indiánok logikája szerint a fehérek megszentelteltették isteneiket, és félbeszakították a nyári napforduló szertartását, ezért innentől fogva nem szívesen látott jövevényeknek számítottak a szemükben. A zuni indiánok több száz éven keresztül hordozták magukban ezt a sértettséget, és Huff szerint a mai napig nem engedik meg idegeneknek, hogy részt vegyenek szertartásaikon.³⁰ Az összecsapásról maga Coronado is beszámolt az alkirálynak írt 1540. augusztus 3-i levelében, és megjegyezte, hogy az indiánok tüzeket gyújtottak, és így jelezték egymásnak a spanyol csapatok mozgását. A hawikuh-i csata előtt Coronado békét ajánlott, de az indiánok nyílzáporral válaszoltak, majd miután páran elesetek a csatában, védekezésre rendezkedtek be, és megkezdődött a város ostroma. A zunik nyilakkal lötték őket, és sziklákat dobáltak, de nem lehetett halogatni a város bevételét, mert az emberei már így is sokat éheztek a vándorlás során. Coronado megsérült az arcán egy kő miatt, és egy nyíl beleállt a lábfejébe. Miután elfoglalták a várost, emberei nekiláttak ellátni a sebesülteket és csillapítani az étvágyukat, Coronado meglepően tapasztalta, hogy az indiánok egy csoportja folytatta a nyári napfordulónak szóló táncát, amit másnap fejeztek be.³¹

Bandelier, aki szintén idézett Coronado fenti keltezésű leveléből, semmilyen csatát vagy konfliktust a spanyolok és a zunik között nem említett. Nála az első (leszámítva pár partikuláris csetepatét) konfliktus a tigua indiánokkal bontakozott ki, miután télen megérkezett Coronado teljes csapata. Korábban Alvarado érkezett meg a területre, és egy tábornok állított fel a Tiguex falvak egyikében. Miután a teljes spanyol ember- és állatállomány megérkezett, élelmet, meleg ruhát és szállást követeltek, amit a helyiek csak saját kárukra tudtak biztosítani. Castañeda azt írta, hogy a prémeket, takarókat saját testükről leszedve adták oda a konkvisztádoroknak 12 faluból összegyűjtve.³² Az atrocitásokat az indiánok azzal torolták meg, hogy a betolakodók lovaikat vették célba, mivel megfigyelték, hogy a spanyolok mennyire függő helyzetben voltak az állatoktól.³³ Az első fegyveres összecsapás az egyik Tiguex (ezt a kifejezést Castañeda felváltva használta egy falura és egy régióra, és a mai Albuquerque város környékének felel meg) település felé közelítve érte az egyik kisebb csapatot Garcia Lopez de Cardenas vezetésével, mivel észrevették, hogy a falu lakói elbarikádozták magukat, és az előrenyomuló

³⁰ Huff 1951: 121.

³¹ Huff 1951: 127.

³² Bandelier 1929c: 332.

³³ Bandelier 1930a: 47.

katonákra nyilakat lőttek ki.³⁴ Ezzel kezdetét vette a Tiguex-háború, ami egészen 1541 márciusáig tartott, és több száz tigua indián, valamint pár tucat spanyol és mexikói katona halálát okozta. A harcok egyrészt kisebb támadásokból, ostromokból álltak, de Bandelier egyik konklúziója, hogy egyrészt a délnyugati pueblók között nem volt semmilyen szövetségi viszony, másrészt még a Tiguex pueblók között sem jött létre hatékony összefogás a hódítók ellen. Coronado sikeresen megszilárdította a spanyolok hatalmát a Rio Grande folyásának ezen részén, biztosította a térítések megkezdését, de a tiguák bizalmát végleg elvesztette. A települések egy része leégett, mások lakatlanná váltak, mivel többen a hegyekbe menekülve lettek oltalmat a spanyolok ellen. Ebben az időben jelent meg a „Turk” elnevezésű wichita vagy pawnee indián, aki azt állította, hogy ismer egy Quivira nevű gazdag várost, ahol van arany és ezüst. Saját elmondása szerint eddig a Cicuyé pueblo fogságában volt, akik megfosztották őt arany karkötőitől.

A korai tudományos érdeklődés sokkal inkább a régészeti emlékeken nyugvó kronologikus eseménytörténetre koncentrált és számos kulturális értelmezésre nem adott magyarázatot. Bandelier nem foglalkozott azzal, hogy a spanyolok miért nevezték el a wichita indiánt „El Turco”-nak, avagy „Töröknek”. Ennek a definiálási kényszernek a mélyebb értelmezését az újabb szakirodalmi eredmények adják meg. Richard V. Francaviglia szerint a spanyol hódítók, akiknek már voltak történelmi tapasztalatai a mórokkal, és Észak-Afrikával kapcsolatban, gyakran „orientalizálták” az amerikai indiánokat. Coronado azért adta az „el Turco” nevet, mivel az indián megjelenése (bőrének színe) hasonlított az arabokra, alacsonyabb státuszú volt, nem volt keresztény (a muszlimokat is hitetlennek nevezték), valamint tudással rendelkezett a távoli, egzotikus tájról és az ott élő népekről.³⁵

Coronado, aki nagyon csalódott volt, hogy sem a Cibola régióban, sem a tiguáknál nem talált aranyat, nagy reményekkel hallgatta „Turk” beszámolóját. Alvaradót visszaküldte a pecos indiánokhoz, hogy igazolják „Turk” arany karkötőjének létezését. Cicuyé lakosai nem tudtak semmilyen karkötőről, de nem állították, hogy „Turk” hazudott volna az aranyban és ezüstben gazdag városról. Coronado végül úgy döntött, hogy a wichita vezetésével elindul Quivira felé, majd 1541. április 23-án kezdetét vette az újabb expedíció.³⁶

Coronado útjának állomásai és feltérképezésével kapcsolatban az egyik legelismerettebb kutatók Richard Flint és Shirley Cushing Flint, akik számos publikációt és könyvet jelentettek meg a témában.³⁷ Az 1992-es NMHR-tanulmányukban Cicuyé lokalizációját próbálták meghatározni, és Coronado útirányának egy lehetséges verzióját vázolták fel. Coronado a téli időszakot a csapatával együtt Tiguex-ben töltötte,

³⁴ Bandelier 19230a: 38.

³⁵ Francaviglia 2011: 127.

³⁶ Bandelier 1930c: 156.

³⁷ A szerzőpáros legfontosabb munkái: Flint, Richard – Flint, Shirley Cushing 2004, 2005, 2012, 2019.

de amikor elindultak Quivira felfedezésére, az útba eső Cicuyében álltak meg. A Flint szerzőpáros szintén Castaneda, Jaramillo és (a valószínűsíthetően) Alvarado által írt *Relación del Suceso* forrásokra, valamint a szakirodalom akkori eredményeire hivatkozva Coronado Pecos pueblóból indult tovább 1541 májusában. Cicuyé pedig az elhagyott pecosi Towa pueblónak felelt meg, amit nemcsak a források olvasata, de az itt talált spanyol számszeríjakra illő nyílhegyek régészeti leletei is alátámasztanak. A szerzők szerint az expedíció átkelt a mai Pecos folyón, amit a források Cicuyé folyónak neveztek, ugyanis a spanyolok, amikor elnevezték a folyókat, mindig a közelben lévő általuk ismert települést vették alapul. Innen a mai Rowe település körzetébe érkeztek, majd felmáztak a Glorieta-fennsíkra annak a mélyedésnek a mentén, ahol most a 34-es főút fut. Utána elkezdtek ereszkedni a Barbero-kanyonba, majd a Chimal-völgybe, és folytatták útjukat a Blanco-kanyonig. A szakirodalom eddigi megállapításával szemben nem a Pecos folyó völgyében haladtak, hanem a Blanco-kanyont használták arra, hogy kiérjenek a bölények által uralt síkságra. A szerzők ezt egyrészt a Blanco-kanyonban feltárt régészeti bizonyítékokkal támasztották alá, amelyek arra utaltak, hogy az európaiakat megelőzően már az indiánok is ezt az útvonalat használták, másrészt az 1591-es Castano de Rosa vagy az 1601-es Onate felfedezőutak szintén ezt használták.³⁸

Folytatva Bandelier gondolatmenetét, Coronado bejárta a mai Új-Mexikó keleti, Texas északnyugati részét, és észak felé menetelve kiért a Nagy Síkságig, ahol először látott bölényeket, majd folytatta az utat az Arkansas folyó mentén egészen a mai Kansas államig. A források beszámoltak két vándorló indián törzsről, akikkel az expedíció tagjai találkoztak a síkságon. Az egyiket a pueblo indiánok „Teyas” néven emlegették, ami „bátrakat” jelentett. Azt tudták róluk, hogy 16 évvel azelőtt nagy számban észak felől érkeztek, és elpusztították a kisebb falvakat, megostromolták Cicuyét, de elfoglalni nem tudták. Ezt követően viszont baráti viszony alakult ki a városok lakóival, akik télen megengedték nekik, hogy a falak által nyújtott védelemben töltsék el a téli időszakot.³⁹ A másik törzs a Querechos néven vált ismertté, akikről a szakirodalom megállapította, hogy ők voltak az apacsok.⁴⁰ Ezt Bandelier is megjegyezte, de tovább nem foglalkozik velük, pedig Castañeda értékes információkat jegyzett le róluk. Leírta, hogy a bölények vándorlását követték, vadásztak, akár nyersen is megették a húst, úgy közlekedtek, mint az „arabok”, kiváló harcosok, sokan voltak, a cserzett bölénybőröket eladják (cserélik) a környező települések lakóinak, és a telet általában ezekben a városokban vészeli át.⁴¹ Coronado egyre több információt szerzett Quivira városáról, de egyik sem tudta megerősíteni, hogy ott lenne arany vagy ezüst. „Turk” végül szint vallott, és elismerte, hogy hazudott. Igazából az egész délnyugaton, valamint a Nagy

³⁸ Flint 1992: 136.

³⁹ Banadelier 1930a: 61.

⁴⁰ Bandelier 1930b: 158.

⁴¹ Castañeda 1904: 111-112.

Síkságon sem ismerték a fémek használatát, arról nem is beszélve, hogy az aranynak, ezüstnek bármiféle értéket tulajdonítottak volna. Castañeda szintén megerősítette, hogy „Turk” igazából szándékosan csalta el Coronadót és embereit a tiguáktól, hogy megakadályozza a további vérontást.⁴² A feltehetően wichita vagy pawnee indiánt a Cicuyé pueblo kérhette meg, hogy vigye el Coronadót, amilyen messzire csak tudja tőlük, hogy legalább pár hónapra fellélegezhessenek. „Turk”-ot kivégezték, és végül nélküle érték el Quivira városába, ami habár gazdagabb volt (több élelem, textil), mint Tiguex, de az aranyat nem ismerték. Coronado 1541. október 20-án indult vissza a tiguákhöz.⁴³ Az itt eltöltött idő alatt úgy értékelte, hogy megéri még visszamenni Quivirába, de miután egy lovas balesetet szenvedett, ágyba kényszerült. A lábadozása alatt megtudta, hogy lázadás tört ki Suya településen, és miután konszolidálták a helyzetet, elhatározta, hogy visszamenni Új-Spanyolországba 1542 áprilisában.⁴⁴ Coronado hátrahagyott térítőket, spanyol adminisztrációt vezetett be pár településen, de elsődleges célját, hogy aranyat és gazdagságot találjon, nem érte el.

Coronadoról és az őt megelőző korai spanyol felderítésekről napjainkban is jelennek meg tanulmányok, amelyek még pontosabb képet próbálnak nyújtani az európaiak és az indiánok közötti kapcsolatról. Nugent Brasher 2017-es cikkében⁴⁵ a Coronado-ösvény feltérképezésének módszereiről és saját lokalizációs eredményeiről írt. Brasher mint geológus látott hozzá a forrásokban szereplő helyszíneket beazonosítani a 16. századi tájak és földrajzi viszonyokat a mai ismeretekkel összevetve. A szerző részletesen bemutatta a geológusok szelektív munkáját, és csakúgy, mint például az olajlelőhelyek felkutatásánál, itt is megvizsgálta a földrajzi, telekrajzi adatbázisokat, valamint az elsődleges forrásokban szereplő földrajzi, topográfiai utalásokat (az Archaeological Records Management Section adatai alapján generált térképek). Az olajmezők felkutatásánál a már meglévő, igazolt olajlelőhelyeket vizsgálják. Ennek az analógiának és módszernek a mentén Brasher a már szakirodalom által elismert Coronado-állomáshelyek (pl. táborhelyek, csaták helyei) elemzésével kezdte (beleértve az itt talált régészeti tárgyakat is, mint a vasból készült szögek, lószerszám, kés), amire egyébként 2004 előtt nem volt lehetősége a kutatóknak, mivel akkorra vagy még inkább 2008-ra sikerült legalább 3 helyről megállapítani, hogy minden kétséget kizáróan a Coronado-expedícióhoz kötődtek. Az olajkutatás egyik módszere, hogy a felmérő mintákat vesz egy terület kútjainak rétegeiből, és azokat összehasonlítja más kutak mintáival a régióból. Az összehasonlítás adatait összevetve geológiai kapcsolatokat keresnek a kutak között, amelyek hozzásegítik őket, hogy eddig rejtett lelőhelyekre bukkanjanak az adott régió belül. Brasher a történelmi jellegzetességek (pl. tájnevek, helységnevek) beazonosítása céljából

⁴² Bandelier 1930a: 52.

⁴³ Bandelier 1930b: 168.

⁴⁴ Castañeda 1904: 122–125.

⁴⁵ Brasher 2017.

összehasonlította az egyéni csapatok indulási helye és a különböző célállomásaik közti utazási időt, hogy a távolságok alapján pontosan meghatározza a kiindulópontot. A szerző Vácapa lokalizációját hozza fel példának, amit először Marcos de Niza említett, amikor Cíbolától északra indult. Marcos több kisebb felfedezőcsapatot is indított erről a helyről különböző célállomások felé, ezek utazási idejét összevetve az 1539-es terepviszonyokkal és az itt élő őslakosokról szerzett adatokkal Brasher megállapította, hogy a történelmi Vácapa a mai San José de los Pimas helységgel azonos.⁴⁶

Caroll L. Riley az európaiak és az őslakosok közötti kommunikációt vizsgálta, és arra a kérdésre kereste a választ 2021-ben megjelent írásában, hogy vajon miként értették meg magukat a spanyolok a délnyugati indiánokkal.⁴⁷ Az első európai törekvések közé tartozott a Narváez-expedíció, ami 1526-ban indult azzal a céllal, hogy felfedezze Floridát, és létrehozza ott az első telepeket. A küldetés nem járt teljes sikerrel, de életben maradt tagjai átszelték a mai Florida, Texas, Új-Mexikó és Arizona államok déli részét. A visszatérők 1536-ban érték el Mexikóvárost, és a tagjai, köztük Alvar Núñez Cabeza de Vaca, Andrés Dorantes, Alonso de Castillo Maldonado azt állították, hogy a velük utazó fekete bőrű rabszolga, Esteban mint tolmácsuk hat indián nyelvet sajátított el. Amikor a következő expedíció 1539-ben Marcos de Niza vezetésével elindult, Esteban elkísérte, de velük mentek azok a kezdetben rabszolgaként, majd felszabadított telepesként Új-Spanyolországban élő pima nyelvű indiánok, akik Cabeza de Vaca csapatával érkeztek. Minden bizonnyal az elmúlt években megtanulhattak valamilyen szinten spanyolul, vagy az uto-azték nyelvek közé tartozó nahuatlul, mert Niza képes volt velük kommunikálni. Az északnak tartó Marcos atyának, úgy tűnik, nem volt gondja az üzeneteit továbbítani az előtte elhelyezkedő pueblo településeknek, ami azt jelenti, hogy a pima volt a közvetítő nyelv. Habár a spanyol felsőbbrendűséget nem feledte, Cabeza de Vaca elismerően írt arról, hogy Esteban milyen gyorsan képes megtanulni az idegen indán nyelveket. Niza viszont azt jelentette, hogy Esteban meghalt valamelyik zuni város közelében. Innentől fogva tehát a pima maradt az egyetlen kommunikációs eszköz, amivel a spanyolok jól boldogultak, és a később hozzájuk csapódó zuni nyelvű indiánok között, akik megértették magukat Cíbola területén, a pima lett a *lingua franca*.⁴⁸ Coronado expedíciója igazából több kisebb felfedezőutazásból állt, kezdetén, még 1539-ben Melchior Díaz 15 lovassal előrement felderítőútra, és a még Niza által létesített kapcsolatot kihasználva értesítette a baráti indián településeket (a Só folyó menti Chichilticalli körzet) egy nagyobb csapat érkezéséről. Ezek a közösségek kereskedelmi kapcsolatban állhattak a Cíbola pueblókkal, és

⁴⁶ Brasher 2017: 45.

⁴⁷ Riley 1971.

⁴⁸ Riley 1971: 295.

amikor Coronado felvette velük a kapcsolatot, és az uralkodó békés szándéka felől akarta biztosítani a zúnikat, valószínűleg ezt a pima nyelvű tolmácsokon keresztül tette. A békés szándék ellenére harc alakult ki, és miután Coronado bevonult Hawikuh városába, egy küldöttet fogadott Pecos pueblóból, akit hosszú bajusza után a spanyolok „Bigotes”-nek neveztek el. Nem teljesen világos, hogy „Bigotes” mit keresett a városban, de elképzelhető, hogy kereskedni volt ott, vagyis beszélt a saját nyelvén kívül mást is. Amikor Coronado elküldte Alvaradót és Padilla atyát Pecos pueblóba, a kommunikáció nyelve „Bigotes”-szel a nahuatl lehetett, mivel Padilla már az 1520-as évektől Mexikóban élt. A Tiguex-ben felbukkanó „Turk” szintén ezt a nyelvet használhatta, és amikor a déli síkságon már Quivira felé tartottak, még az apacsok is verbálisan megértették magukat vele. Castañeda arról számolt be, hogy a spanyolokkal viszont a Querechos indiánok csak jelbeszéddel tudtak kommunikálni. A későbbi kommunikáció könnyebben ment, mint az 1598-as Juan de Oñate vezette expedíciónál kiderült. Oñate beszámolt arról, hogy a találkoztak olyan mexikói indiánokkal, akik Coronadóval érkeztek, de ott maradtak a pueblók közelében, és velük (ha akadozva is) tudtak spanyolul beszélni. Riley a tanulmány végén arra a következtetésre jutott, hogy a pima és a nahuatl nyelvek egyfajta közvetítőkként szolgáltak a pueblók között, és ezeket használták, amikor egymással kommunikáltak főleg kereskedelmi kapcsolataik végett.⁴⁹

A már említett Juan de Oñate-expedíció Luí de Velasco alkirály felkérésére indult, hogy új területeket fedezzen fel, és gyarmatosítsa azokat Új-Spanyolország számára. Juan de Oñate hatalmas erőfeszítéssel, anyagiakat nem kímélve nyomult előre Coronado nyomában, de ellentétben elődjével a megszerzett területeket konkviztádorainak adta, és arra utasította őket, hogy hajtsanak be javakat az őslakosoktól. Az 1599-es Acoma pueblói mészárlás is a nevéhez kötődik, amikor egy kisebb konfliktust követően a település lerombolására adott parancsot, és a harcokban körülbelül 800-1000 indián lelte halálát, a túlélőket pedig ideiglenes rabszolgaságra kötelezte. Oñate több irányban is elindult, szintén a mesésen gazdag Quivira csábította a Nagy Síkság felé, ahol az apacsokkal bonyolódott harcokba, és egészen a mai Oklahoma államig menetelt, majd egy csapatot indított a Colorado folyón keresztül, hogy kikötőt keressenek a vízi közlekedés és ellátások biztosítására. Az emberei eljutottak a Kalifornia-öbölbe, majd onnan vissza Új-Mexikó területére. George P. Hammond 1927-es tanulmánya⁵⁰ szerint Oñate valóban megszervezte a spanyol adminisztrációt, és létrehozta a kormányzóságot, de a felettébb pozitív és a terület ígéretes kincseit taglaló beszámolóit gyanússá váltak, ezért vizsgálatokat indítottak, amelyek igazolták a kétségeket. 1607. augusztus 24-én nyújtotta be Oñate a lemondását, miután rájött,

⁴⁹ Riley 1971: 307–308.

⁵⁰ Hammond 1927.

hogy már nem élvezzi a király bizalmát, és nem fog sem anyagi, sem katonai segítséget kapni.⁵¹ Az új provinciát annyira szegénynek ítélték a beszámolók, hogy 1608-ban komolyan felmerült a lehetőség, hogy a megtérített indiánokat és hivatalnokokat áttelepítik Új-Spanyolországba, és feladják a terméketlen területet. Ximénez atyát bízták meg az egyházi ügyek lezárásával, de miután 1608-ban visszatért az akkoriban kinevezett központból, San Gabriel településről, lelkesen beszámolt, hogy a korábbi 400 megtérített helyett 7000 főt számlált, valamint hozott magával kőzetmintát, ami ezüstöt tartalmazott. Ennek hatására a provincia a korona védnöksége alá került, majd 1609-ben megérkezett az új kormányzó Don Pedro de Peralta személyében. A kinevezése egy új korszakot nyitott a provincia fejlődésében, mert a „gyorsan gazdagodj meg” küldetéseknek vége volt, és a királyi javak innentől fogva a fokozatos fejlesztésre irányultak. Az alkirály megbízta Peraltót, hogy folytassa az indiánok térítését, konszolidálja a közigazgatást, és nevezzen ki egy új fővárost. Ez utóbbi lett 1610-ben Santa Fe, ami mai napig is Új-Mexikó állam politikai központja. A spanyolok hivatali berendezkedése, valamint a bányák feltárása folytatódott, és 1617-re már 11 templom épült a provinciában, majd ez 16-ra bővült 1622-ben, amikor már 17 ezer indián részesült a keresztségben.⁵²

A 19. század végi és 20. század elejei kutatások, amelyek a délnyugat Egyesült Államok történetével foglalkoztak általában véve egy jól dokumentált eseménytörténetet eredményeztek. A források ismerete és a régészeti ásatásokon szerzett ismeretanyag mind segítette a kor tudósait, hogy felépítsék a régió kronologikus történelmét. Mai szemmel nézve, ugyanakkor érdemes kritikát gyakorolni ezen törekvésekkel szemben, hiszen ezekből nemcsak a problematikák hiányoztak, de a kutatók többsége erős értéktélességgel rendelkezett. Az olyan kutatók, mint a már említett Fewkes, Bandelier, vagy a tudományterületen pionírnak számító antropológus Lewis Henry Morgan rangsorolták a kultúrákat a kortárs őslakos közösségek kárára. Morgan volt Bandelier mentora, aki (és ebben Bandelier követte) „vad”, „barbár” és „civilizált” minőségeket társított a kultúrák fejlődéséhez.⁵³ A kritikai megközelítések helyet kaptak a NMHR hasábjain és betekintést adtak a jelenleg is zajló akadémiai diskurzusokba. Russel S. Saxton csatlakozva a kultúrák evolucionista gondolata elleni strukturalista kritikákhoz Bandelier szépirodalmi-történeti művének (*The Delight Makers*) a pueblókkal kapcsolatos antropológiai nézeteinek tudományosságát vizsgálta meg.⁵⁴ A szerző szerint akkoriban több kutató is

⁵¹ Oñatának, miután visszatért Mexikóvárosba, 12 nembeli törvénysértés vádjával kellett szembenéznie, köztük a terület félrevezetően pozitív jellemzése és Acoma indiánok lemészárlása miatt. Az elkövetett bűnök miatt Oñatét örökre kitiltották Új-Mexikóból, és 4 évre száműzték Mexikóvárosból. Az ítéletet nem hagyta annyiban, Spanyolországba utazott, ahol végül kegyelemben részesült, és az uralkodó megbízta a spanyolországi bányák felügyeletével.

⁵² Hammond 1927: 46.

⁵³ Johnston 2022.

⁵⁴ Saxton 1981.

úgy ítélte meg, hogy az amerikai őslakosok kihalásra voltak ítélve attól függően, hogy valaki ezt pozitív, vagy negatív végkifejletnek vélte. A tudósok abban a hitben voltak, hogy amíg lehet meg kell örökíteni az indiánok történelmét. Cooper nyomán számos amerikai szépirodalom szerző szimpátiát alakított ki az őslakosok felé és az indiánok romantikus, spirituális és természetszerető ideáját teremtette meg. A 19. századi amerikai közvélemény túlnyomó részt a protestáns etikát követte, de hitt az óceántól óceánig való terjeszkedésben és a demokratikus ideológiát mélyen átítatta a faji előítélet és a kontinens küldetészerű megszerzésében. Ezek a nézetek természetesen hatással voltak az amerikai történelmet író intellektuális közegekre is. Adolphe Bandelier különbözött ettől, mivel svájcként nem érezte magához közel a demokratikus kormányzást, nem a protestáns iparnak tulajdonította be a modern civilizáció megszületését és katolikusként abban hitt, hogy a haladás sokkal inkább egy erkölcsi, lelki értelemben mérhető. Éppen ezért felháborítónak tartotta azt a kitélt, miszerint primitív népeknek is lehetett magasan fejlett erkölcsi érzéke. Amíg Twain lealacsonyította, Helent Hunt Jackson és Cooper idealizálta az indiánokat, Bandelier mindkét nézetet mereven visszautasította. A katolikus értelmiségi és arisztokratikus Bandelier valóban nem tartozott azok közé, akik ellenségnek tekintették az indiánokat, de történészként ő volt az első, aki megvédte az Új Világ spanyol-katolikus meghódítását, mivel szerinte a spanyolok indián politikája magas erkölcsi magatartásról tanúskodott. Bandelier egy paternalista szemléletet képviselt, ami alapján az indiánoknak, mint a gyermekeknek szükségük volt képzésre és atyai gondoskodásra. Bandelier kritikussai nagyra tartották tényszerűségét, valamint a források feldolgozását (ő az elsők között volt, aki a spanyol nyelvű dokumentumokat felhasználta), de megjegyezték, hogy konklúziói és interpretációi nem a tudományból fakadtak, hanem Bandelier személyiségéből. Amikor antropológusként a pueblo indiánokat tanulmányozta, csakúgy, mint regénye cselekményében arra a következtetésre jutott, hogy az indiánok erkölcsileg nem egyenlők az európaiakkal.⁵⁵ A spanyol hódítás történeti-politikai megítélése és az amerikai őslakosokkal szembeni negatív előítéletek a mai napig egyaránt heves vitákat váltanak ki az akadémiai közösségben, valamint a közbeszédben. A gyarmati múlt árnyéka továbbra is rávetül a délnyugati őslakos közösségekre, akik szerint a megemlékezésekbe, a spanyolok örökségének megítélésével kapcsolatban elsősorban őket kellene megkérdezni. Ahogyan a navahó származású Melanie Yazzie, az Új-Mexikói Egyetem oktatója nyilatkozta a Juan de Oñate szoborcsoport elleni tüntetésen 2020-ban: „Ez Albuquerque, és egyfajta amerikai városként tekintenek rá. De ez valójában Tewa-föld. Ez puebloföld. És tehát azok, akikre a kolonizáció történetével kapcsolatban elsősorban hallgatnotok kellene azok az őslakosok, akiknek a földjén éltek.”⁵⁶

⁵⁵ Saxton 1981: 267.

⁵⁶ Burnett 2020.

A délnyugati nomád indián törzsek

John L. Kessel tanulmánya⁵⁷ azzal a kérdésfelvetéssel indult, hogy miért kellett 3 generációt várni (az 1599-es acomai megszárlástól), hogy 1680-ban a pueblo indiánok fellázadjanak a spanyol hatalom ellen. A válasz elsősorban a pueblók európai jelenlét előtti megosztottságában keresendő. Kessel rámutatott, hogy a pueblo világ soha nem volt egységes. Léteztek közös szokások, vallási rituálék, sziklarajzok, életviteli hasonlóságok, kereskedelmi kapcsolatok, de konfliktusok és háborúk is egymással. Alapvetően a vadászó-termelő életmódot folytató pueblók saját városaik élelmezését és védelmét tartották a legfontosabbnak. A spanyol gyarmatosítók gyakran kijátszották a meglévő politikai ellentéteket és területi konfliktusokat, hogy gyorsabban terjesszék a kereszténységet, meghonosítsák a spanyol mint közvetítő nyelv szerepét, valamint kiépítsék a korona hivatali rendszerét. Amikor a konkvisztádorok először tették be a lábukat a régióba, már jól ismerték a módját annak, hogyan lépjenek szövetségre indiánokkal, hogy aztán velük együtt harcoljanak a többi törzs ellen. Coronado 1540-es expedíciójának is jelentős kontingensét alkották a közép-amerikai megkeresztelkedett indiánok. A spanyolokat egyes közösségek békésen fogadták (pl. Pecos), ugyanakkor felborították a pueblók közötti több évszázon keresztül alakított erőegyensúlyt. Mások ellenségesen viselkedtek velük, de Coronado feljegyzései alapján, amikor katonákat kért Cicuique pueblótól, hogy segítsenek leverni a Tiguex indiánokat, azok belementek volna, csak mikorra az egyeség megszületett, a háború véget ért. Kessel tanulmánya nemcsak a felkelés okait tárta fel, hanem egy másik megvilágításba helyezte a pueblók politikai szerepvállalását és történelmi megítélését. Ellentétben azzal az általános narratívával, hogy az őslakosok csendes elszenvetői az európai gyarmatosításnak, vagy alárendelődnének a konkvisztádorok céljainak, itt a szerző rávilágított az egyes pueblók önös gazdasági vagy politikai érdekeire, mint például a Cicuique pueblo vezetőjének kifejezetten gyarmatosító törekvésére. A spanyolok megjelenése új gazdasági impulzusokat hozott és az addigi pueblók közti erőviszonyok felülvizsgálatát. A zunik ezért csatlakoztak a spanyolokhoz a hopik ellen, és amikor 1599-ben Oñate Acoma ellen vonult, az ott élők az európaiak legyőzésén túl más pueblókat (Zía, Santo Domingo, San Juan Bautista) is szerettek volna elpusztítani, mivel azok képtelenek voltak ellenállni a hódítóknak. A spanyol hatalom megszilárdulását követően sok pueblo harcos azért csatlakozott a felderítésekhez, mert részt akartak venni az utazásban, bizonyítani rátermettségüket a harcokban, bosszút állni ellenségeiken, részesülhettek a hadizsákmányban, és skalpokat, trófeákat gyűjthettek. Kessel szintén arra utalt, hogy az indiánoknak megvoltak a saját érdekei és céljai, amikor csatlakoztak egy-egy spanyol küldetéshez. A gyarmatosítók pedig kiválóan használták ki

⁵⁷ Kessell 2011.

a régi konfliktusokat, vagy akár újakat teremtettek, ezzel is megakadályozva, hogy az indiánok egységesen fellépjenek ellenük. A fordulat akkor következett be, amikor a kormányzók kvótákat állítottak fel, és a különböző nyelvű, elhelyezkedésű pueblóknak katonákat kellett delegálnia, hogy a spanyolokkal közösen harcoljanak a királyság ellenségei ellen. Az egymásnak eddig ismeretlen pueblo vezérek így megismerhették egymást, és megtanulhatták, hogy harcoljanak egymás mellett az idegenek ellen. A 17. században egyre nagyobb számban megjelenő északról betörő apacsok, navahók és uték ellen az európaiaknak egyre nagyobb szükségük volt a pueblo indiánok szövetségére. A szerző tanulmányának egy másik érdeme, hogy részletesen tárgyalta azokat a belső pueblo társadalmi folyamatokat, amelyek nem jöttek volna létre a spanyolok hódítása nélkül. Az évtizedek alatt felnőtt egy olyan generáció, akik már a kereszténység égisze alatt látták meg a napvilágot, spanyolul írni-olvasni megtanultak a missziókban, és most hatalmas szükség volt rájuk a hadseregben, mert ők voltak képesek hatékonyan koordinálni az egyre bővülő, nagyobb nyelvi diverzitású alakulatokat. A cikkben példaként szerepelt don Esteban Clemente, aki egy hispanizált pueblo tiszt volt, és kiválóan közvetített a spanyolok és az indiánok között. Clemente keresztény nevelést kapott, de amikor az 1660-as években a misszionáriusok felszólították, hogy ítélje el a pogány kachinatiszteletet, mert a „gonoszt” képviselik, meghasonult. Az 1660-as évekre a kachinatisztelet visszaszorítása miatt a pueblók úgy érezték, hogy a szellemek bosszút álltak rajtuk, mivel az apacsok pusztító betörései mellett szárazság, éhezés és járványok sújtották őket. Clemente a gyarmati uralom megdöntésére és a kachina-ímadat visszaállítása miatt egy katonai puccsot készített elő, de az végül sikertelenül végződött. Ahogy a határvidéken egyre nőtt a nyomás az apacsok betörései miatt, a spanyolok még inkább a pueblo harcosokra voltak utalva, akik száma már messze túlnötte a konkvisztádorokét. A feszültség is növekedett a hadseregben, és amikor egy tewa harcost, Po'payt megkorbácsolták, majd árulással vádolták, a tewa és tano alakulatok fellázadtak. Po'pay ellentétben Clementével egy sokkal jobban megbecsült katonai és vallásos vezető volt a tewák számára, és a kiváló spanyol képzésben részesült hadnagyai segítségével 1680 augusztusában kirobbantotta a pueblo lázadást vagy más néven a spanyol–pueblo háborút. A spanyolokat teljesen váratlanul érte a felkelés, az indiánok sikeresen elfoglalták Santa Fét, majd 1681 és 1690 között egészen a Rio Grande alsó folyásáig megszabadultak a hódítóktól, akik táborokba menekültek El Paso környékére. Ezt követően azonban a pueblók közti ellentétek a felszínre emelkedtek, és egymással kezdtek háborúzni, miközben az apacsok egyes közösségekkel kereskedtek, másokat megtámadtak, valamint az uték ott fosztogattak, ahol tudtak. Az új kormányzó, Diego José de Vargas Zapata Luján Ponce de León y Contreras vezetésével 1691 februárjában megindult a spanyolok ellentámadása. A szétföredezett pueblo közösségek közül többekkel megegyeztek, másokkal pedig a szövetséges pueblók segítségével megütköztek és 1693-ban visszavették Santa Fe városát, majd Vargas 1696

végére konszolidálta a korona hatalmát. A pueblók és a spanyolok közti együttműködés visszaállt, és Vargas már közös csapatokat vezetett 1704-ben a faraón apacsok ellen. Kessel zárásként megjegyezte, hogy 1638 és 1680 között a pueblo indiánok létszáma jelentősen csökkent a spanyolok uralma alatt, és elképzelhető, hogy a felkelés kirobbanásában ez is szerepet játszott, mivel joggal érezhették az idő sürgetését a változás iránt. A másik ok a vallási ellentétekben keresendő, mivel az indiánok nagy része formálisan elfogadta a keresztséget, részt vettek a missziók építésében és gazdaságában, gyermekeik oda jártak iskolákba, a telepeseket barátságosan fogadták, de a misék után, amikor a ferencesek nem látták őket, folytatták őseik vallási rituáléit. A szerzetesek viszont egyre kevésbé tolerálták a kachinaimádatot, és a tiltások, büntetések folyamatosan érlelték az indiánok szívében az ellenállás magját.⁵⁸

A pueblo indiánok felkelése 1680-ban kétségkívül egy új korszakot nyitott a spanyol–indián kapcsolatokban a délnyugati régióban. A pueblók szabadsága 12 évig tartott, majd utána a spanyolok fokozatosan foglalták vissza az elvesztett területeket, amiben fontos szerepet játszottak a pueblo világon kívüli törzsek, az apacsok, az uték és a navahók. Frank D. Reeve 1958-ban megjelent tanulmánya⁵⁹ szerint az apacsok és uték betörései, fosztogatásai hatalmas nyomást jelentettek a pueblókra, de a Sia, Santa Ana és Jemez településeket látogató apacsok barátságban éltek a pueblókkal. A szerző szerint a pueblo világ nyugati részét látogatók valójában a Cebolleta hegy-ségből érkezett navahók voltak. A navahók több helyszínen is beavatkoztak a pueblók politikai döntéseibe, általában biztosítva őket szövetségükről a spanyolok ellen. Amikor Vargas megkezdte a városok visszahódítását a nyugati régióban, beszámolt az ún. faraon apacsokról, de ezen a néven addig a zunik mellett letelepedett apacsok egyik csoportját értették, akik pueblóföld déli része felől érkeztek, és azok, akiket Vargas Jemez pueblóban talált, majd az onnan Acomába vezető úton, navahók voltak. A kifejezéseket Vargas gyakran összemosta a jelentéseiben, és a legtöbb esetben, amikor apacsokról írt, akik politikai szereplőként vagy tanácsadóként a pueblókban éltek, navahók lehettek. A spanyolok a pueblókkal szövetkezve vagy akár önálló érdekek mentén, de 1680-tól háborúban álltak a navahók valamelyik csoportjával. A Vargas utáni kormányzó, Pedro Rodríguez Cubero (1697–1703) számolt be arról, hogy habár bizonyos navahó törzsek ellen 1703-ban hadjáratot szervezett, más navahó csoportok előtte figyelmeztették őt, hogy a zunik felkelést szerveznek az ottani spanyol csapatok ellen. Reeve szerint ez az ellentmondás abból fakadt, hogy a navahók nem formáltak egy európai értelemben vett egységes társadalmat, és „nem feltétlenül tudta a bal kéz, hogy mit csinál a jobb”.⁶⁰ Az északi részen élő navahók gondot jelentettek a betöréseik

⁵⁸ Kessel 2011: 153.

⁵⁹ Reeve 1958.

⁶⁰ Reeve 1958: 215.

miatt, de a déliek szorosán együttműködtek Acoma, Laguna és Zuni pueblókkal vagy akár a spanyolokkal. Miután Vargas 1705-ben meghalt a navahók elleni hadjáratban, Francisco Cuervo y Valdés következetesen látott hozzá a határvidéki navahók és apacsok felszámolásához. Ez nemcsak katonai győzelmet jelentett, hanem az egyes hadjáratokat úgy zárta, hogy felgyújtotta a navahók kunyhóit, nőket és gyerekeket rabolt, elvitte a kosaraikat, valamint az állatállományt. A navahók ezek után békét kötöttek, aminek mindkét fél örült. Cuervo tovább erősítette a spanyol infrastruktúrát, és 1706-ban megállapította Albuquerque városát, az indiánok pedig visszaépítve kőteleiket elkezdtek kereskedni a környékbeli pueblókkal. A béke nem tartott sokáig, és már 1709-ban kiújultak a harcok, miután a navahók kifosztották az egykor barátjuk számító Jemez pueblót. A következő évtizedekben folyamatosak voltak a navahó fosztogatások és a spanyol megtorló hadjárat, amik csak ideiglenes sikereket értek el, mert a navahók a veszély közeledtével felvonultak a fennsíkokra, és ott vészelték át az ellenség támadásait. A navahók kiváló lovasokként gyorsan közlekedtek, és a betöréseiket nem lehetett megakadályozni, és nem lehetett őket nyílt összeütközésre kényszeríteni. Nehéz megérteni a navahók viselkedését, újra és újra fellángoló vágyukat a zsákmányszerzés iránt, mert a pueblókkal való kereskedelemből egy magas színvonalú életminőséget tudtak nyújtani közösségeiknek. A 18. század első felében sikerült egy fél évtizedes békét teremteni, ami elsősorban az egyre megerősödő komancsok és uték nyomására történt meg. Mindkét törzs, de főleg a komancsok komolyabb létszámfőlényben és katonai potenciálban voltak a navahókhoz képest, így utóbbiak jobbnak látták a spanyolok védelme alá kerülni. A korábbiakhoz képes hosszán tartó béke a navahók ellenségeinek megerősödésében keresendő, valamint ahogyan arra Reeve a tanulmány végén rámutatott, a navahók nagyra értékelték az egyéni merészséget, harci képességet, de ugyanúgy erénynek tekintették az anyagi javak felhalmozását is.⁶¹

Donald E. Worcesternek a délnyugaton élt apacsokról szóló munkája⁶² nemcsak tartalmi szempontból fontos, de egy hasznos historiográfiai részt is tartalmazott, amiből az addigi apacsokkal kapcsolatos kutatásokat összegezte, valamint közölt egy bibliográfiát is. Worcester szerint több száz tanulmány született a témakörben, és a NMHR első 25 számában összesen 29 alkalommal szerepelt az „apache” kifejezés vagy annak változata a cikkek címében. A szerző 1975-ös adataihoz képest a mostani keresés alapján 2024-ben már jelentősen megnövekedett a találatok száma, egészen 1127-re.⁶³ Ezek a számok mutatják, mekkora akadémiai érdeklődés övezi a síkságról érkezett indiánok életmódját és szerepét a délnyugati történetében. Az apacsok, csakúgy,

⁶¹ Reeve 1958: 231.

⁶² Worcester 1975.

⁶³ A találatok számát 2024. február 14-ei szűréssel állapítottam meg, ami nemcsak a címekben, de a tartalmakban is jelezte az „apache” kifejezés előfordulását: <https://digitalrepository.unm.edu/do/search/?q=apache&start=0&context=21170849&sort=score&facet=>

mint a navahók az Észak-Amerikában és Északnyugat-Kanadában őshonos atapaszka nyelvet beszélőkhöz tartoztak, akik déli irányú vándorlásuk során először a síkságon éltek, majd onnan továbbhaladva érkeztek meg a pueblók világába. Korábban említést tettem azokról a spanyol hódítókról, akik elsőként találkoztak velük, és feljegyezték róluk, hogy a letelepedett életmódot folytató pueblo indiánokkal ellentétben ők vándorolnak, követik a bölények mozgását. A 17. században az európai hódítóknak, akik leigázták az aztékokat, elfoglalták a fallal körülvett pueblókat, meggyűlt a bajuk a gyors rajtaütéseket végrehajtó és gerilla harcmodort folytató apacsokkal. Az apacsok, mint az összes déli atapaszka nép (pl. navahók), a „diné”, vagyis „az emberek” néven hívták magukat. Az „apacs” megnevezés valószínűleg a zuni „ellenség” szó egy eltorzult változata, amit átvettek a spanyolok. Az apacsok egy része (pl. csirikavák) hegyvidékinek számított, míg mások (pl. kijova, lipen, hikarija) a délnyugati sivatagot tekintették földjüknek. Az apacsok alapvetően vad, szabad, természetközeli életet éltek, akik nagyra becsülték a harcokban szerzett eredményeket, fosztogatták a településeket, és az élelem megszerzése miatt folyton úton voltak. Habár az apacsok mindennapjaihoz hozzátartoztak a harcok, soha nem bocsátkoztak olyan ütközetbe, amelynek a kimenetele kérdéses volt. A rejtőzés és meglepetés mesterei voltak, akik rendkívül jól túrték az extrém időjárási körülményeket, képesek voltak napokat eltölteni megfigyeléssel, és fizikai adottságaik legendásnak számítottak. Az apacsokat úgy jellemezték, mint akik megvetették a hazugságot, jó humorral rendelkeztek, nagyra értékelték asszonyaik erkölcsi tisztaságát, imádták a szerencsejátékot, és kiváló lovasokká váltak. Juan de Oñate kormányzó idejében a spanyol tisztek apacsokat támadtak meg, és a foglyokat rabszolgának adták el délre a bányásztelepeknek. Ez a gyakorlat az egész 17. században folytatódott, és az apacsokban keserű gyűlölet fogant meg a spanyolok iránt, akik rajtaütésekkel, fosztogatásokkal bosszulták meg a sérelmeket. Worcester szerint az apacsok voltak az első indiánok, akik lovakat szereztek a délnyugati régióban, és megülve őket sikeresen alkalmazták a lovas harcmodort. A spanyolok megkeresztelt pueblo indiánokat alkalmazták lovászként, akik közül pár az apacsokhoz szökött, és az 1630-as és 1640-es években megtanították őket a lótarásra. A szerző megjegyzi, hogy az apacsok főleg húsként tekintettek a lovakra, és csak a legrátermettebbeket hagyták meg lovagolni.⁶⁴ Az apacsok és a többi nomád törzs az 1680-as években jutott hozzá jelentősebb loállományhoz, holott a lovaglást és a lovak felszerelésének fortélyait már korábban elsajátították. Az apacsok felbátorodtak, és már nyíltan, rejtőzködés nélkül vették célba a 18. században egyre merészebben a Sonora és Chihuahua területén elhelyezkedő spanyol-mexikói városokat, településeket. A férfiakat lemészárolták, de a nőket és gyerekeket elrabolták, hogy apacsokat neveljenek belőlük, így az ellenük küldött hadjáratok során szenvedett emberveszteségeiket kompenzálták. Az apacsok

⁶⁴ Worcester 1975: 27.

valóban komoly problémát jelenthettek a spanyoloknak, mivel külön adminisztratív intézményt (Commandancy General of the Interior Provinces) állítottak fel a hadjáratok megindítására, később akár a békekötés és az indiánokkal való egyéb (kereskedelmi) tárgyalások levezénylésére. 1786-ban Bernardo de Gálvez alkirály még azzal a régi gyakorlattal is szakított, hogy az indiánoknak tilos volt tűzfegyvert adni. Gálvez úgy gondolkodott, hogy ezzel a lépéssel még inkább függővé teszi az apacsokat a spanyol birodalomtól. Az apacsokat igyekeztek integrálni a spanyol hadseregbe, és mint felderítőket alkalmazták őket. Az intézkedések hatására bizonyos csoportok, mint a csirikavák, letelepedtek a Sonora és Chihuahua közeli hegyekben, és 1790–1830 között békében éltek. Ez alatt az idő alatt a régió gyorsabban tudott gazdaságilag fejlődni, több telepes érkezett, és a farmgazdaságok, bányászat egyre elterjedtebbé vált a mai Arizona állam déli részén. A mexikói függetlenség után azonban az apacsok visszatértek régi életmódjukhoz, és elsősorban az észak-mexikói területek településeit fosztogatták. A mexikói kormány drasztikus intézkedéseket foganatosított, és 1835-ben minden apacs skalpja után pénzbeli juttatásokat adtak fejtáncosoknak. A mexikói–amerikai háborút követően úgy tűnt, hogy az amerikai csapatok még kevésbé voltak képesek fellépni az apacsok ellen, mint a mexikói hadsereg. Az 1848-as Guadalupe Hidalgo-i békében az amerikaiak vállalták, hogy megakadályozzák az apacsok betéréseit Mexikóba, de ezt az ígéretet képtelenek voltak betartani. Mexikó gyengeségét kihasználva az 1853-as Gadsden-vételben pedig már kihagyták ezt a tételt, elfogadva, hogy az apacsok továbbra is veszélyeztethetik a határmenti településeket. Az apacsok és az amerikai hadsereg között tovább dúltak az összecsapások, sőt egy ponton a csirikavák, gilák és meszkalérosz apacsok együttes erővel láttak hozzá az „anglo” telepesek kiűzéséhez területeikről. A polgárháború évei alatt szintén számolni kellett az ellenséges apacsokkal, és utána látott hozzá az amerikai kormány, hogy több más indián hatalmi tényezővel (pl. komancsok) együtt leszámoljon velük. Az 1824-ben alapított Indiánügyi Bizottság nagyobb felhatalmazást kapott 1874 után, és a már katonailag legyőzött apacsokat elkezdték szisztematikusan az Arizona állambeli San Carlos rezervátumba terelni, de a főleg hegyvidékhez szokott indiánok idegenkedtek a sivatagi körülményektől. A különböző apacs csoportok és vezetők több alkalommal is fellázadtak az intézkedések ellen. Worcester részletesen beszámolt a további amerikai–apacs háborúkról egészen a csirikava ellenállás 1887-es felszámolásáig, amikor a híres apacs vezér, Geronimo feladta a harcokat, és embereivel együtt rezervátumba vonult. Habár a Geronimo által vezetett felkelés volt az utolsó szervezett ellenállási kísérlet, más apacs csapatok továbbra is fosztogatták mind az amerikai, mind a mexikói farmokat, településeket.⁶⁵

⁶⁵ Worcester 1975: 39.

Az újabb szakirodalom azonban tovább árnyalja az apacsok dominanciáját a régióban, és Pekka Hämäläinen finn történész a komancsok birodalomépítő potenciálját állította szembe a többi síkságról érkezett indián törzsek szerepével. Hämäläinen szerint az 1680-as pueblo felkelés után a különböző nomád törzsek fosztogatással szereztek a pueblókból lovakat, valamint a visszavonuló spanyoloktól is sikerült állatokat zsákmányolniuk. Ezek a délnyugaton élő törzsek a lovak egy részével kereskedtek, és így jutott el a lótartás egészen az ekkor még északabbra, a Nagy Síkságon élő komancsokig.⁶⁶ Habár Worcester apacsokról készült monográfiája mind a mai napig hivatkozási alapnak számít a témával foglalkozó kutatók számára és nagyobb korrekciókra nem szorult⁶⁷, de a délnyugati nomád indián történelem másik meghatározó népéről, a komancsok jelentőségéről, akik több háborúban végül vereséget mértek az apacsokra, nem írt. Worcester könyve, csakúgy mint a fentiekben bemutatott tanulmánya elsősorban leíró jellegű és kritikaként elmondható, hogy alapvetően hiányoznak a probléma felvetések, vagy akár a forrásokban megjelenő gyakran pejoratív jellemzésekre való akadémiai reflexió.⁶⁸ Hämäläinen közlése szerint a komancsok lótartó életmódja ütközött a félig mezőgazdasági, de alapvetően szintén lótenyésztő apacsokéval. A két törzs közötti konfliktus majd ötven évig tartott és különösen intenzíven zajlott, ami leginkább a két azonos ökológiai stratégia összeférhetlensége miatt történt. Az apacsoknak szüksége volt a déli prériket átszelő folyóvölgyekre a kukorica földjeik öntözése miatt, mindkét törzs igényt tartott a magas kalóriájúártéri füvekre, az alacsony sótartalmú vízre, a kertgazdaságokból jövő terményekre és a lovakat védő menedékre. A komancsok elfoglalták a folyóvölgyeket ezzel délre és keletre tolva az apacsokat, majd megpróbálták monopolizálni a keleti piacokat ezzel gátolva a telepekkel folytatott kereskedelmet, ami végül az 1710-es években a spanyolokat is

⁶⁶ Hämäläinen 2010: 178.

⁶⁷ Worcester 1979.

⁶⁸ A szerző az apacsok által jelentett fenyegetésről írt, ami egyaránt veszélyes volt a délnyugati pueblo indiánokra és a spanyolokra. A tanulmányban gyakran idézi Francisco de Velasco atya emlékiratait, aki egy helyen az apacsok ellenséges viselkedésével kapcsolatban őket (és a hozzájuk hasonló törzseket) barbárnak („barbarous tribes”) nevezte. A következő oldalon Worcester már Francisco de Baeza kormányzótól idézett: „(...) a megtérített indiánok gyakran szenvednek sérüléseket a szomszédos apacsoktól, akik háborús természetűek, és mint barbárok, váratlan támadásokat intéznek ellenük.” A szerző nem reflektált ezekre a negatív jelzőkre pedig érdemes lett volna legalább kontextualizálni azokat, mivel így azt az érzetet keltette, hogy ő is azonosult ezekkel a véleményekkel. Worcester tanulmánya végén az apacsokat a hunokhoz hasonlította: „A negyedik századi európaiak kevésbé félhettek Attila hunjaitól, mint amennyire a spanyolok és pueblók rettegtek az apacsoktól, akik, mint a hunok vadabbak voltak, mint maga a vadság”. Habár nem tartozik a jelenlegi tárgykörhöz, de a negyedik századi európaiak nem félhettek Attila hunjaitól, mivel Attila minden bizonnyal Kr. u. 400 környékén született és nagy, valóban Európa számos államát fenyegető hadjárataira már az ötödik században került sor. Worcester történelmi munkájára is igaz, amit már korábban bemutattam Bandelier-vel kapcsolatban, hogy a tényszerűsége az események leírásánál megfelel a tudományos módszertani elvárásoknak, de az interpretációja (különösen a korai írásaiban) nem értékítélet mentes. Worcester 1941: 8. 9. 14.

bevonta a konfliktusba. A spanyolok egy proxy háborút kezdtek vívni a komancsok ellen, de mivel megtagadták az apacs szövetségeik számára a tűzfegyver és a lovak szállítását nem tudtak sikereket felmutatni. A komancsok kifosztották az apacs településeket és a határmenti spanyolokat, hogy lovat, foglyokat és élelmet szerezzenek, valamint, hogy nyomás alatt tartsák az apacsokat támogató telepeseket. A komancs csapatok végül felülkerekedtek az apacs-spanyol szövetségen és 1758-ban Santa Cruz de San Sabá misszió lerombolásával, ami az apacsok védelmére épült, végső győzelmet arattak riválisuk felett, akik az 1760-as években elhagyták a prérít és Texas, Új-Mexikó, valamint észak Chihuahua sivatagos részeire költöztek.⁶⁹

A délnyugati területek megszerzésével és az apacsok vagy egyéb indián törzsek rezervátumokba telepítése után felmerült a kérdés, hogy milyen állampolgári jogok fogják őket megilletni. A NMHR több, az észak-amerikai jogrendszer kiépülésével kapcsolatos tanulmányt is közölt, de a jelen témához kapcsolódóan két munkára hívom fel a figyelmet, amelyek kiválóan érzékeltetik a máig fennálló amerikai őslakosok jogi státuszára vonatkozó komplexitást. Az egyik Deborah A. Rosennek az Új-Mexikó állambeli pueblo indiánok jogi asszimilációját és annak érdekkonfliktusait tárgyaló tanulmánya.⁷⁰ A másik Gary C. Stein cikke, amely az 1924-es Indián Állampolgári Törvény jogkiterjesztő szándéka mögötti ellentmondásokra hívta fel a figyelmet.⁷¹ Az 1848-as Guedalope Hidalgó-i békét követően az amerikai adminisztrációban felmerült a kérdés, hogy a pueblo indiánoknak milyen jogi státuszt nyújtsanak. A megszerzett területen élő mexikóiak megkapták az amerikai állampolgárságot, de nem volt tiszta, hogy a pueblookban élőket is mexikóiaknak kezeljék. Rosen szerint az Amerikai Egyesült Államok nem volt felkészülve olyan indiánok jogi helyzetét kezelni, akik földműveléssel foglalkoztak, és pueblookban, vagyis városokban éltek. A viták a pueblo indiánok állampolgárosításával kapcsolatban lényegében akörül forogtak, hogy ellentétben a forrásokban „vad indiánoknak” nevezett nomád törzsekkel, az amerikaiak szemében ők rendelkeztek civilizációs fejlődéssel, vagyis más megítélés alá estek, mint a nomád törzsek. A vitában alapvetően két csoport vett részt: az Indiánügyek Hivatalát képviselő ügynökök és főfelügyelők, valamint ügyvédek. Az előbbieket amellet érveltek, hogy a pueblookban élő indiánok még nem álltak készen az amerikai állampolgárságra, és szükségük volt a szövetségi kormány védelmére. Ezzel szemben az ügyvédek és bírók szerint az indiánokat megilleti az állampolgársághoz való jog. Az indiánügyi hivatalnokok érvelésében visszatérő elemként szerepelt, hogy az indiánok a jogi emancipációval elveszítik a földjeik feletti kormányzati védelmet, és könnyen az amerikai vagy mexikói üzleti érdekek prédájává válhatnak. A szövetségi kormányzat védnökség alá helyezte

⁶⁹ Hämäläinen 2010: 181-182. Hämäläinen 2008-ban megjelent könyvéről magyarul is készült ismeretterő. Molnár: 2014.

⁷⁰ Rosen 2003.

⁷¹ Stein 1972.

a pueblókat, és garantálta, hogy külsősök engedély nélkül nem kereskedhetnek (Trade and Intercourse Act of 1834), illetve nem telepedhetnek le a területeiken. Rosen több olyan jogesetet mutatott be (Ortiz, Joseph és Lucero), ahol a legfelsőbb bíróság az indián területekre betelepülők mellett hozott ítéletet, mert véleményük alapján ellentétben a többi indián törzsekkel (akik csupán haszonélvezeti joggal rendelkeztek a területük felett, de a tulajdonos az Amerikai Egyesült Államok volt) a pueblo indiánok teljes tulajdonjoggal rendelkeztek a földjeiket illetően. A bírók döntései és az ügyvédek aknamunkája arra irányult, hogy a pueblo indiánok gyakorolhassák is a tulajdonjoguk, vagyis jogi személyekként dönthessenek a földjük eladásáról, bérbe adásáról, valamint tulajdonaik védelme érdekében közvetlenül a bírósághoz fordulhassanak az indiánügyi hivatalnokok bevonása nélkül (az addigi gyakorlat szerint az indiánok nem indíthattak jogi folyamatokat, csak az ügynökök képviselésével, mert a kormányzat védnöksége alá tartoztak). A főfelügyeleti ügynökök szerették volna megőrizni státuszukat, mivel minden egyes indiánokkal foglalkozó jogi, kereskedelmi, befektetési és politikai ügy csak rajtuk keresztül történhetett meg. Ez számukra nemcsak pozíciót jelentett, de vagyoni haszonszerzést is, mivel egyre nagyobb mértékben váltak korrumpálhatóvá Új-Mexikó államban. Az ügyvédeknek szintén megvoltak a maguk érdekei: 1) Szerettek volna minél több pueblo indián ügyfelet maguknak. 2) Az indiánok jogi emancipációjával a piac hozzáférhetne a törzsek földjeihez és vízállományához. A pueblo földek rendkívül csábítóak voltak, mert többségük a Rio Grande folyása közelében helyezkedett el, és ezzel közvetlen vízkapcsolattal rendelkeztek. 3) A pueblo földek piacra bocsátásával a környező területek ára is felment volna, és ez sok ügyvédnek lehetőséget jelentett a földszpekulációra. A szakirodalom alapján a délnyugati ügyvédek sokszor használták ki az indiánok és a hiszánok járatlanságát az amerikai jogrendszerben vagy a korlátozott angol nyelvtudásukat. A 1870-es években konkrét kritikák fogalmazódtak meg mindkét érdeklővel kapcsolatban, és sokszor felmerült a kérdés, hogy vajon mit szeretnének maguk a pueblo indiánok. Mit nyernének, és mit veszítenének azzal, ha megkapnák az amerikai állampolgárságot?⁷² A kérdéseket nem válaszolták meg egyhamar, és a következő nagyívű jogi rendezésre csak 1924-ben került sor.

Stein tanulmánya a Calvin Coolidge elnök által 1924-ben aláírt törvény egy idézetével kezdődött: „az Egyesült Államok területi határain belül született minden állampolgársággal nem rendelkező indián ezennel az Egyesült Államok állampolgáiraivá válik”.⁷³ Az amerikai őslakosoknak addigra már voltak lehetőségeik, hogy teljes jogú állampolgárokká váljanak. Az 1887-es Dawes-törvény azok számára biztosított jogokat, akik szakítottak korábbi törzsi életükkel, és az asszimilációt választva elhagyták ősi földjeiket (ez a törvény lehetővé tette az elnöknek, hogy a rezervátumot

⁷² Rosen 2003: 19–21.

⁷³ Stein 1972: 257.

elvegye a kollektív törzsi vezetéstől, és azt felparcellázza egyéni tulajdonosok szerint), vagy vegyes házasságot kötöttek egy amerikai állampolgárral. Az ezt követő 1907-es Burke-törvény pedig a földosztásban részesültek számára feltétel nélkül (vagyis nem kellett elhagyniuk a rezervátumok területét) biztosította az állampolgárságot. Habár számos kérdést megválaszolatlanul hagytak ezek a rendelkezések (pl. miért kaphatott csak az indián populáció kb. 1/3-a állampolgárságot, és miért az indiánok megkérdése nélkül születtek ezek a döntések), valamint meglehetősen romboló hatásuk volt az indián közösségekre (törzsi közösség elvesztése, identitásválság, különbségtétel a kevert származásúakat illetően stb.), a változás nem a nyilvánosság hatására történt, hanem főleg a Szenátuson belüli progresszívek politikai térnyerésének játszmái miatt. A politikai döntés miatt az 1924-es törvény annak ellenére, hogy a szövetségi állam ezúttal valóban minden rezervátumban élő indiánnak elismerte az állampolgárságát, számos problémát rendezetlenül hagyott, valamint újakat hozott. A törzseket eddig mint önálló nemzeteket kezelték, de ezzel a lépéssel megszüntették szuverenitásukat és közösségként való elismerésüket. A másik jelentős hiányossága a törvénynek, hogy az állampolgárság kiterjesztése nem jelentette automatikusan a választójog kiterjesztését. Ez ugyanis állami kompetenciának számított, és amíg Oklahoma államban már 1901-ben állampolgárságot, valamint szavazati jogot kaptak az indiánok, addig Arizona, Új-Mexikó államokban ez még az 1924-es törvény hatására sem következett be, csak 1948-ban. A törvény elfogadásának politikai oldalát támasztja alá Stein szerint az, hogy a törvény beiktatása után a kérdés lekerült a napirendről, és senki nem sietett a továbbra is rendezetlen viszonyok konszolidálására. Az indiánok hétköznapijaiban, a társadalmi diszkriminációban vagy a rezervátumok mostoha körülményeiben sem történt pozitív változás.⁷⁴

Állammá válás, gazdaság, politikai identitások

A történelmi délnyugati két prominens állama, Új-Mexikó és Arizona meglehetősen későn, 1912-ben tudott csatlakozni az unióhoz. A spanyol adminisztráció lecserélésével az amerikai hivatalok lassan vették át az ügymenetet, mivel egy addig nem látott multikulturális társadalommal és rendezetlen jogi viszonyokkal (pl. földtulajdon) találtak szemben magukat. A közbiztonság és a szövetségi állami hatalom megszilárdításának körülményei szintén problematikusak voltak, mivel az indiánok, valamint banditák támadásai folyamatosan veszélyt jelentettek. A törvénytelen, rendezetlen közigazgatási viszonyok számos alkalommal erőszakos incidenseknek adtak teret, mint például a betelepülő és helyi üzleti érdekek mentén kirobbant háborúskodás Lincoln

⁷⁴ Stein 1972: 269.

megyében 1878-ban vagy az arizonai Tombstone városában történet tűzpárbajok. Nagyon találó Sherman tábornok mondata, amikor viccelődve megjegyezte, hogy „az Egyesült Államoknak háborút kellene indítania Mexikó ellen és kényszeríteni rá, hogy vegye vissza Új-Mexikót”.⁷⁵

A NMHR a délnyugat 20. századi történetével kapcsolatban több tudományterületen átívelő tanulmányokat jelentetett meg, amelyek a gazdaságtörténet, szociológia, urbanisztika, alkotmányjog és antropológia különböző témaköreit foglalták magukban. A következőkben az állammá válással, gazdasággal és a délnyugati identitással kapcsolatos munkák kerülnek bemutatásra, elsősorban azzal a céllal, hogy továbbhaladva a régió történeti fejlődésének vonalán betekintést nyújtsak a szemlében megjelent tanulmányok sokféleségébe.

Marion Dargan tanulmánya⁷⁶ szerint az 1890-es évek közepén az új-mexikói állampolgárok többsége az unióba való belépés ellen foglalt állást. A szövetségi kormány nyomás alá helyezte az ellenzőket, akik tartottak az üzleti konkurencia beáramlásától, a szigorúbb adózási követelményektől, a szövetségi rendszer bürokratikus nehézségeitől. Az indiánok leginkább földjeik lajstromba vételétől félték, valamint attól, hogy elveszítik szabadságukat, és a szövetségi állam védnöksége alá kerülnek. A pártolók a régió fejlődését, infrastrukturális modernizációját és az új munkaerő, valamint befektetések megjelenését tartották elsődlegesnek. A vita egy pontján 1906-ben felmerült egy új koncepció, ami Donald D. Leopard tolmácsolásában⁷⁷ azt jelentette, hogy a két terület, Új-Mexikó és Arizona egyesülve Arizona néven, de Santa Fe központtal csatlakoznának a szövetséghez. Az 1900-as évek elején főleg a republikánus platform képviselői megsürgették a még szövetségi területi státuszban lévő Arizona, Új-Mexikó, Oklahoma és az Indián Terület felvételét. Utóbbi két térséget az 1906. június 19-i Hamilton Bill alapján egybeolvasztották, így Oklahoma 1907-ben a negyvenhatodik államként csatlakozott az unióhoz. A kongresszuson belül támogatták a területek egységesülését, de mind Arizona, mind Új-Mexikó polgárai és törvényhozói ellenezték a tervet. Mégis megindultak a viták és egyeztetések a tervezet megvalósításáról. Számos publicisztika érvelt a közös csatlakozás mellett, mivel a két terület összlakossága sokkal jelentősebb szerepet kapott volna a szövetségi törvényhozásban, és közösen könnyebben tudták volna képviselni a délnyugat-specifikus problémákat, társadalmat vagy gazdasági érdekeket. A kérdés eldöntése érdekében 1906. november 6-án egy népszavazást tartottak. Leopard közlése alapján Arizonában 16.265-en szavaztak ellene és 3141-en mellette, Új-Mexikóban viszont 26.195 fő szavazott mellette és 14.735 ellene.⁷⁸ A közös csatlakozás terve meghiúsult Arizona állásfoglalása miatt, ami főleg annak köszönhető,

⁷⁵ Dargan 1939: 5.

⁷⁶ Dargan 1941.

⁷⁷ Leopard 1959.

⁷⁸ Leopard 1959: 245. A szerző adatait összevetettem Farrow 137.

hogy sokkal gazdagabb volt Új-Mexikónál, és jóval előnyösebb bányászati kilátásokkal rendelkezett. A két terület végül külön és egyenlő feltételekkel 1912. január 6-án vált az Egyesült Államok részévé, Új-Mexikó a 47. és Arizona a 48. tagállamként.⁷⁹

A délnyugaton a 19. századtól egyre fontosabb iparággá vált a szén-, ezüst- és aranybányászat, ami telepéseket és vállalkozókat egyaránt vonzott a térségbe. David V. Holtby tanulmánya⁸⁰ azt a kérdést járta körbe, hogy az állammá válás milyen hatással volt Új-Mexikó állam bányászatára. Az 1912. utáni öt évben nem sok változás történt a korábbi *laissez-faire* gazdasági gondolkodásban, de az első világháború megváltoztatta a viszonyokat, és egy szemléletváltás következett be, ami először a kormány korlátozott beavatkozását hozta, majd a szövetségi állam szélesebb körű gazdasági aktivitását eredményezte. Az állammá válás nem változtatta meg a gazdaságban a tulajdoni viszonyokat, de egyre nagyobb nyomás nehezedett rájuk, és olyan történelmi események következtek be, amelyek valós változásokat hoztak. A két világháború és a köztük lévő gazdasági recesszió (1920–1922; Új-Mexikó államban ez 1926-ig tartott) és világválság (1929–1940) a szövetségi kormányzat jelenlétének fokozását jelentette, vagyis a Kongresszus, az elnök, valamint a végrehajtó hivatalok beleszólását a térség gazdasági folyamataiba. Az első világháborúba lépés nagyobb termelést igényelt a bányáktól, új szabályozások léptek életbe (pl. munkavédelem, gyermekfoglalkoztatás), és új vállalkozók is érkeztek a régióba, akik egyre jobban fenyegették a helyi gazdasági érdekeket. Az uniós tagság kétségkívül legnagyobb hozadéka azoknak a fejlesztési alapoknak a szétosztása államonként (pl. autópálya-építés, infrastruktúra, befektetési támogatás stb.), amelyekből Új-Mexikó állam sokkal többet kapott, mint a kedvezőbb földrajzi viszonyokkal megáldott államok. A háború után egy új erőforrás utáni kutatás vette kezdetét: Harding elnök rendeletére 1921-ben kezdetét vette az olajkutatás, ami a navahók rezervátumát is érintette. Az indiánok területén nem lehetett az engedélyük nélkül kitermelésbe kezdeni, ezért a helyi elnöki megbízott egy összerезervátumi törzsi gyűlés összehívását kezdeményezte, de ilyen fórum nem létezett. Holtby szerint Albert B. Fall szenátor egy biztost jelölt ki arra a feladatra, hogy válasszon ki fiatal, bentlakásos iskolában nevelkedett navahókat, akik a földek bérbé bocsátásában üzleti lehetőséget láttak. A Kongresszus közben jóváhagyta az Olajbérleti törvényt 1924-ben, ami meggyorsította a tanács döntését, és miután jelentős olajmezőkre bukkantak a navahók földjén, Shiprock városa mellett, megkezdődtek a fúrások. Az olajmezőt a Continental Oil vállalat kezdte kiaknázni, és hatalmas profitot termelt, amíg a navahók kb. az egyötödét kapták meg az összegnek, mivel egy 1914-es törvény szerint kompenzálniuk kellett a céget a fejlesztések költségéért. A Navahó Tanács tiltakozott ellene, de nem tudtak érvényt szerezni követelésüknek, és ezzel megkezdődött a hosszú

⁷⁹ Leopard 1959: 247.

⁸⁰ Holtby 2013.

ideig tartó törzsi–szövetségi vita az indián földek nyersanyagainak kitermeléséről. Az 1929–1930-ban kialakult válság különösen az egyéni olajfúró vállalatokat viselte meg, de a konszolidáció éveiben a New Deal sokkal kedvezőbb munkakörülményeket teremtett a délnyugati régióban. A világválság végleg véget vetett Új-Mexikó állam laissez-faire gazdaságpolitikájának, és az 1930-as évektől kezdve egészen a 21. századig a szövetségi kormány lett a gazdaság legfontosabb szereplője, ami a beavatkozástól a redisztributív funkcióig terjedt. A szövetségi gazdaságpolitika a régióban két célt tűzött ki maga elé: a jóléti államiság és a vállalati kapitalizmus megvalósítása. Az előbbi érdekében Wilson elnök egy morális gazdasággal kísérletezett, amit aztán Roosevelt elnök szisztematikusan intézményesített. Az üzlet és kormány kölcsönös függése pedig az állammá válás után folyamatosan fejlődött, aminek következtében a politikai gazdaság egyre nagyobb mértékben részesült a nagyvállalkozások sikeréből.⁸¹

Az Új-Mexikói Egyetem Közpolitikai Kutatóközpontja (Public Policy's Survey Research Center) felméréseinek adatait vette alapul az állam politikai és kulturális min-táit feltérképező tanulmány.⁸² A történelem során az egész délnyugati régiót számtalan kulturális hatás érte, ami átrajzolta a terület demográfiai és politikai térképét. A na-vahók népesítették be Új-Mexikó állam északnyugati szegletét, a pueblo indiánok középen és északon éltek, a spanyol telepesek a Rio Grande menti városokban maradtak, és a texasi bevándorlók a keleti részben alakították ki életüket. A 20. század második felétől egészen napjainkig újabb iparágak, ágazatok és vállalatok jelentek meg az államban, mint például a nemzeti laboratóriumok (Los Alamos, Sandia), csúcstechnológia (Roswell, Carlsbad, Las Cruces) és katonai bázisok (Holloman, Belen). A migrációk és gazdasági változások a politikai identitások keveredését eredményezték.⁸³ A szakirodalom ezek alapján alakított ki politikai régiókat: a Rio Grande melletti spanyol leszármazottak, az állattenyésztésben és bányászatban érdekelt texasi bevándorlók, az amerikai őslakosok és a városokban élő urbánus angolszász lakosság. A szerzők arra vállalkoztak, hogy az újabb választói, demográfiai és politikai attitűdök alapján (ebben az 1967–1990 közti választói adatok voltak segítségükre) újraértelmezzék ezeket a kategóriákat, és a mai viszonyokat valóságosabban tükröző politikai-kulturális körzeteket rajzoljanak meg. Az 1988 és 1996 közti megyei választási eredmények szerint a demokrata szavazók regisztrációja a latin területeken volt a legmagasabb, amíg a republikánus szavazók egyértelműen keleten, a „Kis Texas” régióban voltak. Az adatok alapján egy eltolódást lehetett megfigyelni a tradicionálisan demokrata északi megyékben a republikánusok irányába. A megyékben a republikánus szavazatok felülmúlták a regisztrációs számokat, ami lehetett a demokrata szavazók pálfordulása,

⁸¹ Holtby 2013: 88.

⁸² Gastil 2002.

⁸³ Gastil 2002: 173.

de a szerzők szerint a vizsgált időszakban egyre nagyobb arányban vándoroltak északra a tipikusan republikánus telepések „Kis Texas” felől.⁸⁴ A történelmi migrációs trendeket, választói magatartást és a mérések adatait ötvözve a tanulmányban egy hatfaktoros változói elemzés (tradicionális új-mexikóiak [született új-mexikói, latin, spanyol amerikai], amerikai őslakosok, kor, nem és pártidentitás) mellé egy szintén hat kategóriából álló földrajzi-demográfiai modellt állítottak fel a tanulmány szerzői. A kategóriák meghatározásánál ugyanakkor nem ragaszkodtak az összefüggő földrajzi területekhez, inkább a politikai-kulturális identitás mentén indultak el. A városi konzervatívok (Új-Mexikó állam 34%-át tették ki) Farmingtontól kezdve Los Alamoson és Albuquerque-n keresztül egészen Clovisig, valamint az állam délkeleti sarkáig terjedő szigeteken helyezkedtek el. A városi liberálisok (8%) két szigeten voltak azonosíthatók, Santa Fe városában és az Új-Mexikói Egyetem környékén Albuquerque-ben. A városi kevert kategória (a lakosság $\frac{1}{4}$ -e) Albuquerque nyugati és délkeleti részén, Carlsbad és Dona Ana megyében található meg. A spanyol amerikaiak (12%) a megyék északi részéig nyúltak, de Las Cruces belvárosában is éltek.⁸⁵ Az amerikai őslakos csoport (9%) az állam északnyugati negyedében volt lokalizálható, míg a vidéki konzervatívok (13%) átlósan az állam délnyugati szegletéből indulva az északkeleti részéig érve helyezkedtek el.⁸⁶ A vizsgálat alapján – aminek az adatait a szerzők táblázatokban rögzítették – a városi liberálisok 57%-a demokrata párti, 22%-a független, 29%-a azonosította magát liberálisnak, és csak 17%-a konzervatív. A spanyol amerikaiak többsége (57%) szintén demokrata, és ebben a régióban érték el a legmagasabb egalitáriánus mércét, valamint a második legalacsonyabb reaganizmus (ami vegyíti az individualizmus és hierarchia skálákat) eredményeket. A vidéki konzervatívoknál volt a legerősebb a konzervatív ideológia, a legmagasabb a reaganizmus skála, de a legalacsonyabb a hatékonysági pontszám. 12%-uk liberálisnak, és a legnagyobb arányban (31%) konzervatívok vallották magukat, alacsonyabb, de – ellenétben az általános vélekedéssel – nem a legalacsonyabb egalitárius mutatókkal rendelkeztek. Az amerikai őslakosok hasonló számokat adtak, mint a vidéki konzervatívok, vagyis a válaszadók nagy része konzervatívok vallotta magát, közepesen magas eredményt ért el a reaganizmus skálán, de magas egalitáriánus pontszámot értek el. Csakúgy, mint a vidéki konzervatívok, a politikai hatékonyságuk alacsony volt. A kevert városi kategória hasonló eredményeket adott, mint a városi konzervatívok, vagyis alacsony

⁸⁴ Gastil 2002: 181.

⁸⁵ Egy teljesen más, főleg kulturális megközelítésben, de a délnyugati identitásokkal kapcsolatban érdemes megemlíteni egy hazai kutató, Kádár Judit Ágnes nemrég megjelent munkáját. A szerző a kevert házasságokból származó szépirodalmi írók és művészek multiethnikus látószögét mutatja be azzal a céllal, hogy rávilágítson a régióra jellemző etnikai diverzitás összetettségére, valamint az egyén küzdelmére, amelyet a társadalmi stigmák és kognitív szorongás ellen folytat. Kádár 2022.

⁸⁶ Gastil 2002: 184.

egalitarianizmus és magas reaganizmus, magas hatékonyság. A különbség a két régió között igazából a republikánusok pluralitásában (43%) mutatkozott meg a városi konzervatívok között. A tanulmány végén a szerzők jellemezték a demográfiai, földrajzi és politikai változásokat, amik megváltoztatták a korábbi politikai régiókat. A kulturális változások okaira három magyarázatot ajánlottak: 1) Az új migrációs szokások megváltoztatták a regionális határokat (pl. a magas jövedelemmel rendelkező liberálisok növekedése Santa Fe városában). 2) A változó kulturális hagyományok megváltoztatták a régiókat (pl. a spanyol amerikai kultúra hanyatlása a spanyol hagyományokkal rendelkező területek zsugorodását eredményezte). 3) A vidéki konzervatív régiók egy új konzervatív ideológiával kezdték azonosítani magukat, ami a szövetségi beavatkozások ellen foglalt állást.⁸⁷

Összegzés

A délnyugati régió az Egyesült Államokon belül egy olyan speciális történelmi-kulturális dinamikával rendelkezik, amelyhez hasonlót máshol nem lehet felfedezni, és dokumentumainak gazdagsága túlmutat az angolszász terjeszkedésen. A spanyol gyarmatosítás emléke megtalálható a kultúrában, a tájak, települések elnevezésében, a konyhában, a vallásosságban és az ott élők identitásában. Azonban ez az örökség traumákat is hordoz magában, a gyarmatosítás, a pueblók lerombolása, a kényszerített térítések és a több száz éven keresztül organikusan fejlődő őslakosok életének felborítása. Az angolszász terjeszkedés újabb traumákat és újabb fejlődési irányt hozott a délnyugati régióba: az indiánok egy új adminisztráció nem kívánt védnöksége alatt találták magukat, ami megpróbálta szabályozni a területeik feletti uralmukat, majd bentlakásos iskolákba kényszerítette gyermekeiket, akik több generáción keresztül hordozták magukban a sérelmeket. Az indiánok jogainak bővítése továbbra sem könnyítette meg életüket a rezervátumokban, és a társadalmi integráció felé sem nyíltak újabb kapuk. A mexikói amerikai közösségek az 1950-es években megvívták a maguk polgárjogi harcát, de az emancipáción kívül nem tudtak hasonló sikereket elérni, mint az afroamerikai mozgalmak.

A térségben ugyanakkor az évszázadokon átívelő interkulturális kapcsolatok pozitív változásokat is hoztak a 21. századra, és az egymás mellett élés körülményei egyre kedvezőbbek lettek. A múlt terhei továbbra is jelen vannak, és a gyarmatosítás fájó sebei nem gyógyultak be, de napjainkban egyre nagyobb teret kapnak a történelmi traumák feloldásai, amiben nagy szerepet és felelősséget kapnak a kutatók. Az Új-Mexikói Egyetem kimagasló teljesítményt nyújt az amerikai őslakos tanulmányok, a mexikói

⁸⁷ Gastil 2002: 191–192.

amerikaiak történelmének és jogainak, valamint a 19. századi amerikai oktatási rendszer felelősségének kutatásában. Az Új-Mexikói Történelmi Szemle lehetőséget biztosít a szerzőknek, hogy eredményeiket publikálják, és megismertessék azokat a régióban élőkkel. Az egyetem és a civil szervezetek szoros együttműködésének köszönhetően számos történelmi problémát sikerült együtt feldolgozni elsősorban a spanyol gyarmatosítással kapcsolatban. Erre egyre nagyobb igény van, mivel 2020-ban a feldühödött tömeg lerombolt Santa Fe főterén egy obeliszket, ami sértette az amerikai őslakosok történelmi emlékezetét. Hasonló hangok fogalmazódnak meg Coronado és Oñate konkvisztádorok emlékezetével kapcsolatban is, mivel mindkettő háborút indított az őslakosok ellen a spanyol gyarmatosítási törekvések során.

A múlt akadémiai feldolgozása, problematizálása napjainkban sem vesztett aktualitásából, és a szemle hasábjain továbbra is releváns, a nemzetközi tudományos közeg számára is érdekes munkák jelennek meg. A kortárs történelmi munkáknak pedig létezik egy kifejezetten társadalmilag hasznos, praktikus oldala, mivel a mai napig zajló pueblo indiánok, vagy az amerikai szövetségi kormány közti területvitákban hivatkozási alap lehet egy-egy kutatás eredménye. A Laguna Pueblo felkérte Richard Flintet, hogy történelmileg igazolja a Laguna közösség tulajdonjogát és vízhasználati jogosultságát a San José folyó vízgyűjtő területét illetően. A multidiszciplináris kutatás bebizonyította, hogy ellentétben a köztudomású 1699-es dátum helyett, a lagunának már az 1300-as évektől megszakítások nélkül igazolhatóan öntözéses földművelést folytattak a kérdéses területen.⁸⁸

Habár egy alapvetően recenzív munkának szántam ezt a tanulmányt, a régió múltjának gazdagsága, kulturális jellegzetességei, állami és szövetségi közigazgatási kérdései, politikai attitűdök és identitások kereszteződése olyan tartalmi mennyiséget jelentettek, amit nehéz lett volna ennél szűkebben bemutatni. A kritikai megjegyzések csupán arra vonatkoznak, hogy a leginkább deskriptív tanulmányok után üdítő volt olvasni az egyre problémaorientáltabb 1980-as évek után publikált munkákat. Amikor a szemle egy tanulmánya megkívánta, összevettem az adott kérdésben szintén jártas munkával, hogy egy sokkal árnyaltabb képet nyújthassak, és rávilágítsak az esetleges félreértésekre. Összességében viszont csak arra tudom biztatni akár a szélesebb tudományos közeget, hogy lehetőségeihez mérten tanulmányozza át a szemle majd 100 éves repozitóriumát, mert az eseménytörténettel kezdve az urbanisztikán, alkotmányjogon, régészeten, kultúrtörténeten, történelmi antropológián, politikatudományon, gazdaságtörténeten át egészen a szociológiáig, gendertanulmányokig találhat számára megfelelő olvasnivalót.

⁸⁸ Flint 2015.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Adler, Michael A. – Todd Van Pool – Robert D. Leonard 1996: Ancestral Pueblo Population Aggregation and Abandonment in the North American Southwest. *Journal of World Prehistory* (10.) 3. 375–438. <https://doi.org/10.1007/BF02286420>
- Bandelier, Adolph F. 1926: Po-Sé. *New Mexico Historical Review* (1.) 3. 335–349.
- Bandelier, Adolph F. 1929: Documentary History of the Rio Grande Pueblos, New Mexico: Part I, 1536–1542.” *New Mexico Historical Review* (4.) 4. 303–334.
- Bandelier, Adolph F. 1929: The Discovery of New Mexico by Fray Marcos of Nizza. *New Mexico Historical Review* (4.) 1. 28–44.
- Bandelier, Adolph F. 1930: Documentary History of the Rio Grande Pueblos, New Mexico: Part I - 1536 to 1542 (continued). *New Mexico Historical Review* (5.) 1. 38–66.
- Bandelier, Adolph F. 1930: Documentary History of the Rio Grande Pueblos, New Mexico. Part I - 1536 to 1542 (concluded). *New Mexico Historical Review* (5.) 2. 154–185.
- Bandelier, Adolph F. 1930: Documentary History of the Rio Grande Pueblos, New Mexico. Part II - 1542 to 1581. *New Mexico Historical Review* (5.) 3. 240–262.
- Bandelier, Adolph F. 1930: Documentary History of the Rio Grande Pueblos, New Mexico. Part III – 1581–1584. *New Mexico Historical Review* (5.) 4. 333–385.
- Bandelier, Adolph F. 1933: Kin and Clan. *New Mexico Historical Review* (8.) 3. 165–275.
- Bayman, James M. 2001: The Hohokam of the Southwest North America. *Journal of World Prehistory* (5.) 3. 257–311.
<https://doi.org/10.1023/A:1013124421690>
- Bloom, Lansing 1926: New Mexico in the Great War, I: The Breaking of the Storm. *New Mexico Historical Review* (1.) 1. 3–15.
- Brasher, Nugent 2017: Exploring for the Coronado Trail: The 2017 Report; A Case Study as a Model for Historians. *New Mexico Historical Review* (92.) 1. 21–51.
- Burnett, John 2020: Statues Of Conquistador Juan De Oñate Come Down As New Mexico Wrestles With History. *NPR* 2020. július 13. <https://www.npr.org/2020/07/13/890122729/statues-of-conquistador-juan-de-o-ate-come-down-as-new-mexico-wrestles-with-hist> - utolsó letöltés: 2024. március 06.
- Castañeda de Nácera, Pedro de 1940: *The Journey of Coronado, 1540–1542*. A. S. Barnes and Company. New York. <https://content.wisconsinhistory.org/digital/collection/aj/id/5074> - utolsó letöltés: 2024. február 21.
- Cheetham, Francis T. 1926: First Term of the U.S. Court in Taos. *New Mexico Historical Review* (1.) 1. 23–41.
- Dargan, Marion 1939: New Mexico’s Fight for Statehood, 1895–1912. *New Mexico Historical Review* (14.) 1. 1–33.

- Dargan, Marion 1941: New Mexico's Fight for Statehood (1895–1912). *New Mexico Historical Review* (16.) 4. 379–400.
- Farlow, Archa Malcolm 1912-1913: Arizona's Admission to Statehood. *Annual Publication of the Historical Society of Southern California, 1912–1913*. (9.) 1-2. 132–153. <https://doi.org/10.2307/41168902>
- Flint, Richard – Flint, Shirley C. 1992: The Coronado Expedition: Cicuye to the Rio de Cicuye Bridge. *New Mexico Historical Review* (67.) 2. 123–138.
- Flint, Richard – Flint, Shirley C. 2004: *The Coronado Expedition to Tierra Nueva. The 1540–1542 Route Across the Southwest*. University Press of Colorado.
- Flint, Richard – Flint, Shirley C. 2005: *Documents of the Coronado Expedition, 1539–1542. "They Were Not Familiar with His Majesty, Nor Did They Wish to Be His Subjects"*. University of New Mexico Press.
- Flint, Richard – Flint, Shirley C. 2012: *The Coronado Expedition. From the Distance of 460 Years*. University of New Mexico Press.
- Flint, Richard 2015: Laguna Pueblo History Revisited. *New Mexico Historical Review* (90.) 1. 7-30.
- Flint, Richard – Flint, Shirley C. 2019: *A Most Splendid Company. The Coronado Expedition in Global Perspective*. University of New Mexico Press.
- Francaviglia, Richard V. 2011: Finding New Eden: The American Southwest. In: Francaviglia, Richard V.: *Go East, Young Man. Imagining the American West as the Orient*. University Press of Colorado; Utah State University Press. 126 – 154. <https://doi.org/10.2307/j.ctt4cgphg>
- Gastil, John – Hank Jenkins-Smith – Gilbert K. St. Clair 2002: Beyond Green Chiles and Coyotes: The Changing Shape of New Mexico's Political–Cultural Regions from 1967 to 1997. *New Mexico Historical Review* (77.) 2. 173–195.
- Johnston, Matthew N. 2022: The Landscape of Prehistory: Mesa Verde and the Framing of the Past in American Archaeology. *Textes et contextes* (17.) 1. <http://preo.u-bourgogne.fr/textesetcontextes/index.php?id=3510> – utolsó letöltés: 2024. március 06. <https://doi.org/10.58335/textesetcontextes.3510>
- Hämäläinen, Pekka 2010: The Politics of Grass: European Expansion, Ecological Change, and Indigenous Power in the Southwest Borderlands. *The William and Mary Quarterly* (67.) 2. 173–208. <https://doi.org/10.5309/willmaryquar.67.2.173>
- Hammond, George P. 1926: Don Juan de Oñate and the Founding of New Mexico. *New Mexico Historical Review* (1.) 1. 42–77.
- Hammond, George P. 1927: Don Juan de Oñate and the Founding of New Mexico. *New Mexico Historical Review* (2.) 2. 134–174.
- Holtby, David V. 2013: Historical Reflections on New Mexico Statehood: New Mexico's Economy; A Case Study of Mining to 1940. *New Mexico Historical Review* (88.) 1. 65–97.

- Huff, J. Wesley 1951: A Coronado Episode. *New Mexico Historical Review* (26.) 2. 119–127.
- Kádár Judit Ágnes 2022: *Ethnic Positioning in Southwestern Mixed Heritage Writing*. Lanham.
- Kessell, John L. 2011: A Long Time Coming: The Seventeenth-Century Pueblo-Spanish War. *New Mexico Historical Review* (86.) 2. 141–156.
- Lekson, Stephen H. 1992: Settlement Pattern and the Chaco Region. In: Crown, Patricia L. – Judge, W. James (eds.): *Chaco and Hohokam. Prehistoric Regional Systems in the American Southwest*. Santa Fe, 31–55.
- Leopard, Donald P. 1959: Joint Statehood: 1906. *New Mexico Historical Review* (34.) 4. 241–247. <https://doi.org/10.3109/10520295909114682>
- Mathiowetz, Michael 2015: Leaving One's Handprint. Celebrating the Scholarship of Polly Schaafsma. *Full Issue. New Mexico Historical Review* (90.) 2. 165–196.
- McKenna, Peter J. 1979: WOODEN RITUAL ARTIFACTS FROM CHACO CANYON NEW MEXICO, THE CHETRO KETL COLLECTION, By R. Gwinn Vivian et al. Tucson: University of Arizona Press, 1978. *New Mexico Historical Review* (54.) 4.
- Molnár Dániel Márton: Indián birodalom a préin. *Aetas* (29.) 3. 207-210.
- Reeve, Frank D. 1958: Navaho-Spanish Wars 1680-1720. *New Mexico Historical Review* (33.) 3. 204–231.
- Riley, Carroll L. 1971: Early Spanish-Indian Communication in the Greater Southwest. *New Mexico Historical Review* (46.) 4. 281–314.
- Rivet, Paul 1926: New Mexico historical Review. *Journal de la Société des Américanistes* (Tome 18.) 386. <https://doi.org/10.3406/jsa.1926.3614>
- Roberts, Frank H.H. 1926: New Mexico in the Great War, II: The War Executive. *New Mexico Historical Review* (1.) 1. 15–18.
- Rosen, Deborah A. 2003: Pueblo Indians and Citizenship in Territorial New Mexico. *New Mexico Historical Review* (78.) 1. 1–28.
- Saunders, Lyle 1944: *A Guide to Materials Bearing on Cultural Relations in New Mexico*. Albuquerque.
- Saxton, Russel 1981: The Truth about Pueblo Indians: Bandelier's Delight Makers. *New Mexico Historical Review* (56.) 3. 261– 284.
- Stein, Gary C. 1972: The Indian Citizenship Act of 1924." *New Mexico Historical Review* (47.) 3. 257–274.
- Vivian, R. Gwinn 2015: Polly Schaafsma. Imagery and Anthropology. *Full Issue. New Mexico Historical Review* (90.) 2. 213–226.
- Walter, Paul A. F. 1947: Edgar Lee Hewett, Americanist, 1865–1946. *American Anthropologist* (April-June) 260–271. <https://doi.org/10.1525/aa.1947.49.2.02a00050>

- Walter, Paul A.F. 1946: Lansing Bartlett Bloom. *New Mexico Historical Review* (21.) 2. 92–97.
- Worcester, Donald E. 1941: The Beginning of the Apache Menace of the Southwest. *New Mexico Historical Review* (16.) 1. 1–18.
- Worcester, Donald E. 1975: The Apaches in the History of the Southwest. *New Mexico Historical Review* (50.) 1. 25–44.
- Worcester, Donald E. 1979: *The Apaches: Eagles of the Southwest*. Norman: University of Oklahoma Press.